SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

KNJ[illegible]NE NOVINE

ORGAN SAVEZA KNJIŽEVNIKA JUGOSLAVIJE

GODINA II
BROJ 30

Adresa uredništva i administracije:
Francuska 7 — Telefon: 28-098

BEOGRAD, UTORAK, 26 JUL, 1949

LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO
UTORKOM

PRIMERAK
3 DINARA

Univerzitetska biblioteka
"Svetozar Marković"
Beograd, Bulevar Crvene Armije 71
feb 949 -

GODIŠNJICA PETOG KONGRESA KPJ

Ivan KARAIVANOV

Godina koja je protekla posle istoriskog zasedanja Petog kongresa KPJ, obiluje ne samo nečuvenim heroizmom na ispunjenju Titovog Petogodišnjeg plana izgradnje socijalizma, već i najbogatijim sadržajem. Bogatstvo sadržaja sastoji se u tome što je slavni Narodni front, u kome je našlo svoju organizacionu formu nerazdruživo jedinstvo i čvrst savez radničke klase i seljaštva, pod rukovodstvom herojske KPJ, učeći se na iskustvu izgradnje socijalizma u Sovjetskom Savezu, išao uporno napred putem ove izgradnje, — ma da se Narodnom frontu, kao i narodima Jugoslavije, baš od strane Sovjetskog Saveza i zemalja narodne demokratije negiralo to sveto pravo, izvojevano kroz istoriju — da gradi socijalizam sopstvenim snagama. U svetlosti tog heroizma i čudovišne kontrarevolucionarne kampanje, koja se vodi protiv Jugoslavije, pokazuje se istoriski značaj Petog kongresa KPJ.

Komunistička partija Jugoslavije bila je napadnuta uglavnom po dvema tačkama od strane kvazimarkista iz informbirovskih partija, na čelu sa SKP(b). Kako partiji, tako i narodima Jugoslavije negirala se njihova uloga u borbi protiv nemačkih fašista i domaćih izdajnika i borba za ostvarenje narodne revolucije. Negirao se takođe i karakter te borbe. I to je učinjeno u pismima SKP(b), koja po sadržaju pretstavljaju suštinu rezolucije Informbiroa. Ako se izjednačuju zasluge KP Jugoslavije i naroda Jugoslavije sa zaslugama bugarske, mađarske ili rumunske komunističke partije, to je onda isto kao da Jugoslaviju i ne priznaju. U tim pismima u kojima se negira izgradnja socijalizma u Jugoslaviji, optužuje se KPJ, da vodi zemlju natrag ka restauraciji kapitalizma.

Bilo je potrebno analizirati daleku i blisku prošlost Partije, bilo je potrebno okarakterisati Narodnooslobodilačku borbu, objasniti razvitak revolucije u Jugoslaviji, objasniti nicanje narodnih odbora i razbijanje starog državnog aparata, i pokazati i dokazati da je zemlja već od samog početka pa do svršetka rata išla baš ka stvaranju države novog tipa — diktature proletarijata, koja se oslanja na najšire mase trudbenika grada i sela, u kojoj će se ostvariti izgradnja socijalizma. Predviđajući razvitak kominformske kampanje od maskirane „drugarske« kritike do kontrarevolucionarne kampanje, koja se sprovodi ekonomskim bojkotima, prekidanjem svih ugovora o trgovini i kulturnoj saradnji, pograničnim incidentima i čak ubistvima takvih ljudi kao Koče Dzodzea od strane agenata kontrarevolucije, — Kongres se uzdigao na vrlo visoki teoretski i principijelni nivo i dao je odgovor na tu kampanju, nečuvenu i besprimernu u istoriji radničkog pokreta, učinivši sve, da bi se mobilisale mase trudbenika za upornu borbu za ostvarenje Petogodišnjeg plana i za odbijanje bolnih udaraca od strane onih, od kojih se očekivala samo pomoć.

Narodi Jugoslavije, kako je rekao u svome govoru u Puli drug Tito, ostvarili su za protekle dve i po godine po raznim granama industrije 50% od Petogodišnjeg plana, i to pored svih teškoća i prepreka do sada nepoznatih u svetu. To su oni uradili, jer su dobro znali šta rade i bili svesni kuda idu, i zbog toga su bili jedinstveni i složni. U tome je veliki značaj V kongresa KPJ za narode Jugoslavije. Ali on ima i drugi, međunarodni značaj. Suština tog značaja sastoji se u tome što se našla jedna partija u jednoj maloj, ali herojskoj zemlji, koja je podigla visoko princip ravnopravnosti u ekonomskom, političkom i kulturnom pogledu među zemljama koje grade socijalizam, i nastojala je da taj princip sačuva baš u interesu ntiimperijalističkog fronta mira, na čelu sa Sovjetskim Savezom. Bez poštovanja tog principa front mira je osuđen na slabljenje i propast. Bez primene tog principa izgradnja socijalizma u zemljama narodne demokratije ne može da se odvija odgovarajućim brzim tempom i neočekivani istoriski događaji mogu ih zateći nespremne. KPJ je podigla visoko svoj glas i protiv bezbrojnih revizionističkih skretanja od marksizma-lenjinizma od strane kritičara iz SKP(b) i drugih komunističkih partija zemalja narodne demokratije. Protiv tih neravnopravnih odnosa i revizionističkih skretanja mora da se vodi dugotrajna borba, uporna i sa puno samopožrtvovanja. Neće proći još ni dve i po godine a plan socijalističke izgradnje u Jugoslaviji će biti ostvaren uprkos svih poteškoća, uprkos čitave kontrarevolucionarne kampanje, koja se vodi ne samo od strane svetske kontrarevolucije, već i od strane onih, koji se nazivaju komunistima. Njihova uloga, ma šta oni govorili, takođe je kontrarevolucionarna, zbog toga što je njihova kampanja uperena protiv najjedinstvenije države posle SSSR-a, koja je, koristeći iskustva velike Oktobarske revolucije, zbacila vladajuću klasu u svojoj zemlji i posle svršetka Drugog svetskog rata stvorila drugu socijalističku državu. Ta država je prelaz od kapitalizma ka socijalizmu, država diktature proletarijata, socijalistička država. A onaj ko vodi borbu protiv takve države, taj igra ustvari kontrarevolucionarnu ulogu.

Ovde nije mesto da govorimo o revizionističkim skretanjima od marksizma-lenjinizma, koja su se pojavila posle rata ne samo u nekim zemljama narodne demokratije, nego čak i u Sovjetskom Savezu. Ne možemo a da ne podvučemo to, da se baš u prvoj zemlji socijalizma, u Sovjetskom Savezu, metod dijalektičkog materijalizma pretvorio u svoju negaciju, jer su naročito sovjetski filozofi počeli da misle da su njihovi izumi, njihove misli postale tvorac života, a ne materijalne proizvodne snage i proizvodni odnosi. Oni svoje izmišljene klevete protiv KPJ pretstavljaju kao stvarne greške ove partije, koja je prva posle SKP(b) podigla zastavu borbe protiv hitlerovih zavojevača i radi pomoći Sovjetskom Savezu, dok su sve druge partije vodile samo agitaciju i propagandu, i to iz sigurne i mirne pozadine. Ove izmišljene, čudovišne klevete, u koje niko, apsolutno niko u Jugoslaviji ne veruje, herojski jugoslovenski narodi, kojima rukovodi slavna KPJ, pobijaju velikom činjenicom izgradnje socijalizma, Judinove, zapročnomirske izmišljotine i klevete pokazale su se isto tako nemoćne u ovom pogledu.

Iako je u istoriji nekada nepravda pobeđivala, ona je pobeđivala samo privremeno. Na kraju krajeva će ipak pobediti pravda i istina.

Prljavi cilj, za koji se bore partije Kominforma na čelu sa SKP(b), sprovodi se prljavim metodama. To su stare, prastare metode borbe, koje su ostale u međunarodnom pokretu iz vremena neprijatelja komunističkog pokreta — Trockog, Zinovjeva i Kamenjeva, Buharina i Bele Kuna. Trockističkozinovjevske i Buharinsko-belakunovske metode borbe bile su metode špijuna i neprijatelja radničkog pokreta. Njih je istorija osudila zajedno sa njihovim autorima. I kada se danas, pri potpuno novim okolnostima, primenjuju te iste stare metode, jasno je da, kako pravda, tako i pobeda neće biti na strani onih koji se odnose neprijateljski prema izgradnji socijalizma. U doba kada su se Trocki Zinovjev borili protiv komunističkih partija, koje su bile tada opozicione partije, bilo je lako pobediti koga hoćeš i nametnuti mu kakvu hoćeš pravdu i nepravdu. Dovoljno je bilo napisati samo frazeološku rezoluciju i sprovesti je u Centralnom komitetu te partije, koju su hteli »izlečiti« pomoću operacije. Partija, protiv koje se vodi kontrrevolucionarna kampanja, je danas vodeća partija u narodu, koja gradi socijalizam. Ona gradi socijalizam i njeni narodi su uvereni da ga ona gradi. To znaju dobro narodi Jugoslavije, počev od Crnogoraca pa sve do Makedonaca. Oni su već osetili socijalizam, na delu, u povećanoj količini hleba i ostalih prehrambenih artikala, u podignutom nivou ekonomskog i kulturnog života u Jugoslaviji. Njih niko, pa čak ni Alah, ne može uveriti da Jugoslavija ne izgrađuje socijalizam. Njihova vera u socijalizam je velika, njihova duboka ubeđenost da oni grade socijalizam, uprkos svih prepreka ma otkuda one dolazile je isto tako velika. Oni su puni entuzijazma, koji ima čvrstu materijalnu bazu, i njihovo je jedinstvo nesalomljivo. Velikom i nepobitnom činjenicom izgradnje socijalizma, oni dokazuju svoju ispravnu liniju, pravednost stava KPJ i njenog rukovodstva na čelu sa Titom. I veliki i neocenjivi značaj u tom pogledu ima pre godinu dana održani nezaboravni Peti kongres Komunističke partije Jugoslavije.

Za povišenje kulture našeg književnog jezika

Mihailo STEVANOVIĆ

Samim tim što je narod postao vlasnikom svih i materijalnih i kulturnih dobara, u našoj zemlji su stvoreni uslovi da sve pozitivne snage dođu do svog pravog izražaja. Kod nas se više ne postavlja, i ne može se postaviti pitanje da li, recimo, darovita deca naših radnih ljudi mogu razviti svoje duhovne sklonosti i sposobnosti. U našoj zemlji ovo je sada briga društva i države. I zato se danas na svim poljima kulturne delatnosti kod nas naglo uvećava broj valjanih radnika i stvaralaca, zato se u svim granama umetnosti i u književnosti oseća polet socijalističkog stvaralaštva. Naučnim radnicima stavljaju se na raspoloženje dovoljna materijalna sredstva, naučni rad se sve više dovodi u vezu sa životom i usklađuje s narodnim potrebama; nauka počinje da istinski služi narodu. Kulturnim vrednostima iz prošlosti poklanja se zaslužena i potrebna pažnja; kulturni objekti i spomenici spasavaju se od zaborava i propadanja; kultura naših naroda neguje se i podiže. Između ostaloga obraća se pažnja i jeziku, koji je nesumnjivo jedno od najstarijih i najvećih dobara celokupnog kulturnog nasleđa svakoga naroda i svakako najmoćnije sredstvo u borbi za napredak i dalji razvoj kulture.

Iako pojedinci često previđaju važnost uloge jezika, iako mnogi misle da će jezik svoju značajnu ulogu moći da vrši i bez obzira na to kakav će biti, — najpozvaniji kod nas, a to su naši partiski i državni rukovodioci, srećom, čine sve što je do njih i za podizanje kulture našeg književnog jezika, za njegovo usavršavanje. Odlični poznavaoci marksizma-lenjinizma, koji ovu plemenitu i veliku nauku sa uspehom primenjuju u uslovima naše stvarnosti i naših potreba i koji je na našim primerima dalje razvijaju i obogaćuju, — oni jezik, i kao pojavu i kao sredstvo borbe i razvitka, savim pravilno ocenjuju. Oni znaju da jezik i mišljenje čine nerazdvojno jedinstvo, da nema jezika bez mišljenja i van mišljenja; znaju da jezik nije samo sredstvo za izražavanje već i za izoštravanje mišljenja, da se dobra misao prenosi dobrim jezikom, a da rđav jezik svaku misao zamagljuje i čini nejasnom. Zato oni ustanovama koje se bave proučavanjem našeg jezika i popularizacijom neophodnih jezičkih znanja stavljaju na raspoloženje bogata materijalna sredstva da bi bez smetnji i što uspešnije mogle obavljati ovaj vrlo značajni zadatak. Oni se, pored toga, staraju da sva dela, a naročito ona koja su namenjena širokom krugu čitalaca, budu napisana besprekornim stilom i jezikom kako bi bila što pristupačnija onima kojima su namenjena.

I većina naših pisaca i prevodilaca, naučnika i novinara svesna je činjenice da nije važna samo sadržina njihovih dela već i da su jezik i stil kojim pišu od vrlo velikog značaja za vaspitanje i obrazovanje njihovih čitalaca. Zato oni nastoje da njihova dela i po jeziku budu što bolja i savršenija. Ali još uvek kod nas ima dosta i takvih koji kao da na ovu stranu svojih dela ne obraćaju mnogo pažnje. A mora se priznati da u našim prilikama nasleđenim iz skorašnje prošlosti, koja se odlikovala i vapijućim nemarom prema kulturnim potrebama narodnim, ima dosta i objektivnih teškoća za rad na negovanju kulture književnog jezika. Mi još nemamo takvih priručnih dela koja bi ovaj rad olakšavala i koja bi pojedinci u slučajevima nesigurnosti i kolebanja mogli pouzdano konsultovati. Mi, pre svega, nemamo rečnika savremenog književnog jezika (Njegovoj izradi se tek sada pristupilo u Institutu za jezik Srpske akademije nauka, kojoj su za ovaj po našu kulturu značajan posao data neograničena materijalna sredstva), i još se služimo uglavnom Srpskim rječnikom Vuka Karadžića, koji je rađen prema stanju jezika naše književnosti na početku njenoga razvitka. Nešto potpuniji od Vukova, Rječnik Broza i Ivekovića je danas vrlo velika retkost. Mi nemamo ni velike normativne gramatike savremenog književnog jezika. A oseća se potreba, i možda najhitnija potreba za jednim priručnikom koji će prema utvrđenim principima našega pravopisa jasno formulisati i tačno utvrditi sve slučajeve koji prirodom svojom navode na kolebanja. Pravopis prof A. Belića poslednji put je izdat pre 15 godina, i do njega se odavna ne može doći. A sem toga za ovu deceniju i po razvitka našeg književnog jezika, naročito u drugome delu ovog vremenskog perioda, koji je obeležen mnogim skokovitim promenama, — i u oblasti pravopisa su morali iskrsnuti izvesni problemi koji traže posebno objašnjenje Pa i ranije, u vreme pojave knjige prof. Belića, kod pojedinih naših pisaca i kulturnih radnika je bilo izvesne rezerve prema nekim novinama, bilo je upravo u izvesnim slučajevima nerazumevanja principa našega pravopisa. Usled ovoga nikada kod nas nije bila ostvarena potrebna ujednačenost u pisanju.

Sam Vuk Karadžić, tvorac našeg savremenog pravopisa, ostajući u praksi, pa i teoriski, u nekoliko slučajeva nedosledan klasičnom principu fonetskog pravopisa, koji karakteriše geslo Piši kao što govoriš, — ostavio je mogućnosti za izvesna kolebanja i dalja otstupanja u principskim pitanjima. Tako je Vuk — navešćemo samo značajniji primer njegove nedoslednosti u pravopisu — iz njemu opravdanih razloga, koje iznosi na str. XXX prvog izdanja svoga Rječnika, ostavljao u pisanju nepromenjeno d ispred s, iako je u svim drugim slučajevima u oblasti jednačenja suglasnika i uprošćavanja suglasničkih grupa njegov pravopis bio verna slika izgovora. Držeći se ovde Vukova postupka, a ne principa njegova pravopisa, i svi najveći vukovci su zadugo pisali kao sam Vuk. Kasnije su mnogi, čak i posle Belićeva obrazloženja potrebe za uklanjanjem nedoslednosti, išli i dalje, pa su zvučno d pisali ne samo ispred s nego i ispred drugih bezvučnih suglasnika, kao u primerima: odpustiti, predpostavka, podkovati, odključati, podčiniti, nadčovečanski i sl. Neki su opet sebi dopuštali, i dopuštaju, i dalja otstupanja od principa fonetskog pravopisa tamo gde u rezultatu glasovnih promena dolazi do nešto značajnije izmene oblika reči, pa im se čini da to dovodi u pitanje i samo značenje tih reči. Tako i izvesnim našim inače odličnim književnicima vrlo visoke kulture kao da nikako nije jasno da je njihovo pisanje suglasnika t, na primer, ispred c, ili ostavljanje k ispred i, u primerima kao što su: početci, završetci, trenutci, pripovetki i sl. — u teškoj oprečnosti s osnovnim principom savremenog pravopisa. Njihova briga o čuvanju osnovnog značenja ovih reči ne može se braniti s više opravdanja nego što se moglo dati za pravo Vukovim protivnicima, koji su, recimo, značenja prideva srpski vezivali za imenicu srp. A šta tek ne može da se nađe kod pisaca koji ranije utvrđene principe smatraju zastarelim?

Među posebna pitanja našeg pravopisa ide i nejednako gledanje na odvojeno i sastavljeno pisanje nekih reči. To pitanje samo sobom čini jedan od najsloženijih problema ove vrste. U prvome redu zbog toga što je kod mnogih pojedinaca vrlo živa tendencija da se drže primera Vuka Karadžića. A Vuk se teoriski ovim pitanjem nije bavio, niti je pak u praksi dao najsrećnije njegovo rešenje. Međutim, od Vuka do danas su i naš jezik i nauka o njemu daleko odmakli u svome razvitku. Za ovo vreme u jeziku su se javljala sve nova i nova pitanja, i mnogi jezički problemi dobili su svoje rešenje. Između ostaloga utvrđene su i zakonitosti građenja složenica u našem jeziku. Prema njima reči: zasad, zato, dosad, otpre, valjda, načisto, nanovo, uoči i sl. — treba pisati kako su ovde navedene, dakle — zajedno, jer sastavni delovi u njima gube osnovno značenje. A Vuk ih je sve pisao odvojeno: za sad, za to itd. Na drugoj strani, on je mešao, recimo, opšte i neodređeno značenje zamenica i priloga pišući kao jednu reč između ostalih: kogod i kakogod u značenju svako koi i kao što. Po današnjem našem osećanju jezika u Vukovu obliku prva od njih znači neko, a druga — svakojako, kako bilo. A to je nešto sasvim drugo. Pa, i bez obzira na to kako je pisao V. Karadžić, nije uvek tako jednostavno tačno osetiti da li se pri upotrebi pojedinih priloških izraza radi o izmeni osnovnog značenja njihovih sastavnih delova, ili tu delovi čuvaju svoja posebna značenja. I zato ne samo što ovde nemamo ujednačenosti kod svih naših pisaca uzetih zajedno nego često i pojedinci isti priloški izraz jedanput uzimaju kao jednu reč, a u drugoj prilici svaki deo toga izraza pišu odvojeno. Kao dokaz za ovo kolebanje možemo navesti primere: ustvari, nažalost i sl. priloge, koje očevidno treba pisati kako smo ih ovde naveli, a koji se još uvek češće pišu u obliku predloga s imenicom, tj. odvojeno. Ali ovo ne znači da je nemoguće ostvariti potrebnu ujednačenost u našem pravopisu, nego samo ukazuje na neophodnost da se ovaj dosta složeni problem u prvom pravopisnom priručniku što detaljnije razjasni.

Mnogi se kod nas ne snalaze ni u pravilnom stavljanju crtice između dveju reči koje zajedno označavaju jedan složeni pojam, a svaka od njih je opet nosilac i posebnog značenja. Kod naših pisaca često nalazimo crticu i između delova prave složenice, tamo gde jedan njen sastavni deo određuje drugi, kao u slučaju s pridevom narodnooslobodilački. Nije, mislim, teško shvatiti da, ako uzmemo primere kao što je Prirodno-matematički fakultet ili anglo-američki imperijalisti, naporedo sa primerom Narodnooslobodilačka borba, tu imamo dva različita slučaja. U prvome od njih polusloženice Prirodno-matematički i anglo-američki označavaju složene pojmove: fakultet koji je sastavljen od prirodnog i matematičkog otseka, odnosno imperijaliste američke i engleske. Zato između delova takvih polusloženica i stavljamo crticu. U onome drugome slučaju s primerom Narodnooslobodilačka borba stavljanje crtice između oba sastavna dela prideva bi bilo opravdano kad bi se njime htelo istaći da je borba i narodna i oslobodilačka. Ali, ma da ta borba ovo stvarno i jeste, ovde to neće da se kaže, već Narodnooslobodilačka (borba) označava borbu za oslobođenje naroda, borbu narodnih oslobodilaca; reč narodnooslobodilačka, dakle, označava jedinstven pojam, i zato između delova ove složenice ne treba stavljati nikakvog znaka. A mi u našoj književnosti i dnevnoj štampi stalno nailazimo na oba načina pisanja ove reči, s crticom i bez crtice.

Pri pisanju iste ove reči nejednako se postupa i u pogledu njenog početnog slova. Jedni je pišu s velikim, a drugi s malim početnim slovom; kod trećih srećemo i jedno i drugo. I ma koliko to na prvi pogled izgledalo paradoksalno — pravilno je baš ovo poslednje. To naravno ne znači da mi ovu reč možemo proizvoljno pisati čas na ovaj čas na onaj način, niti pak svaki put pravilno postupaju oni kod kojih nailazimo i na jedan i na drugi način pisanja te reči. Ovo i na primerima bismo mogli pokazati. Ali ćemo zasad, mesto toga, pokušati da damo obrazloženje za pisanje ove reči jedanput s velikim, a u drugim slučajevima s malim slovom.

Svaka borba za stvarno oslobođenje naroda je narodnooslobodilačka borba. I ako se misli na ma koju takvu borbu koja je bilo kad i bilo gde vođena, ona se s pravom označava opštim nazivom narodnooslobodilačke borbe. Taj naziv u ovome slučaju, razume se, treba pisati s malim slovom na početku. Ali, kako je borba koju su narodi Jugoslavije, pod rukovodstvom svoje Komunističke partije, od 1941 g. vodili za oslobođenje od stranih zavojevača i domaćih eksploatatora poznata pod nazivom Narodnooslobodilačke borbe, — u ovome slučaju taj naziv je nosilac posebnog značenja, i zato ga treba pisati s velikim početnim slovom, isto kao što se piše: Velika oktobarska revolucija, Francuska revolucija i svi osobni nazivi drugih revolucija, idejnih pokreta, ratova i sl.

Iako je pisanje ovih ili onih reči s velikim slovom na početku stvar dogovora, ono se ipak nikako ne svodi na prostu formalnost, već, kako iz gornjeg primera vidimo, u mnogim slučajevima uslovljava određeno značenje reči koje su ovde u pitanju. I zato dobro poznavanje toga »dogovora« znatno doprinosi povišenju kulture književnog jezika. A u ovome pogledu naročito veliki značaj ima interpunkcija, kojoj se kod nas ni približno ne poklanja onoliko pažnje koliko to zahteva njena uloga u stilu i jeziku pisaca.

Često se čuje mišljenje da je interpunkcija lična stvar svakog pojedinog pisca, i da ona, prema tome, ima individualan karakter. Ovo se mišljenje do izvesne mere može prihvatiti kao tačno, ali se ono najčešće pogrešno shvata i primenjuje. Interpunkcija, naročito slobodna interpunkcija, koja ne obeležava gramatičke delove rečenice već sintaksičke, ima tu funkciju da olakša tačno shvatanje piščevih misli i odredi njihov međusobni odnos. U normalnim slučajevima svaki pisac, bio on novinar, književnik ili naučnik, sam najbolje oseća vrstu svoga stila, stepen i jačinu veze među svojim mislima, i zato je baš on u stanju da ih najtačnije obeleži znacima interpunkcije. Ali je za to neophodno potrebno da dobro poznaje sistem interpunkcije kojom se služi i da se prema njoj brižljivo odnosi. A ovo drugo naročito — kod nas nije mnogo čest slučaj, nego se većina od njih vrlo nehatno odnosi prema svojoj interpunkciji. U to se svaki i sam može uveriti ako uzme da proanalizira makar i jedan mali odlomak bilo kojeg svog napisa. Primera radi ja ću ovde ukazati na jedan jedini slučaj, koji će potvrditi ovo što kažem. S druge strane i na tom jedinom primeru će se videti da samo dobra interpunkcija uprošćava svaki stil i olakšava tačno razumevanje pismeno izloženih misli, a nebrižljivo stavljanje znaka interpunkcije često potpuno menja smisao onoga što je pisac hteo da kaže.

U našoj tekućoj literaturi na svakom koraku zapažamo ovo što je gore izneseno. Čitajući tu skoro jedan inače izvrstan novinarski članak zabeležio sam u njemu primere složene rečenice: Koja je to sila, koja pokreće naše ljude, — FNRJ ima svoj Petogodišnji plan koji uspešno ostvaruje i — Informbirovci su otišli dalje od imperijalista koji su napadali prvu zemlju socijalizma, — u kojima odnos zavisne rečenice prema glavnoj nije dobro označen. U prvome od ovih primera, kako vidimo, zavisna rečenica je zapetom odvojena od glavne, iako priroda njihove međusobne veze ne samo ne zahteva već i ne dopušta nikakvog znaka između njih. A evo zašto. Zavisna rečenica koja je ovde u pitanju nije ništa drugo već atribut imenice sila, na koju se odnosi; sila koja pokreće je apsolutno isto što i pokretačka sila. I kao što niko zapetom ne bi rastavio atribut od njegove imenice, tako isto odnosna atributska rečenica se ne može odvajati od reči koju određuje, i s kojom stoji u najtešnjoj vezi. Nasuprot ovome, u naredna dva primera pisac zavisne rečenice nije od glavnih odvojio zapetom, a baš je potrebno bilo da ovo učini, jer njihov karakter to zahteva. U prvome od njih zavisna rečenica se odnosi na Petogodišnji plan, ali ga ona ne određuje, već naknadno daje jednu njegovu karakteristiku. Ovde se i bez zavisne rečenice tačno zna o kojem planu je reč, a ovom rečenicom se kazuje da taj i bez nje tačno određeni plan ima još i onu osobinu koja se odnosnom rečenicom iznosi. Rečenica, dakle, nema atributski već apozitivni karakter, i nju, kao i svaku apoziciju, treba od reči na koju se odnosi odvojiti zapetom. Istoga karaktera je i poslednja rečenica. Iz oba ova primera ovakva kakve smo ih na označenome mestu našli tj. bez zapete između glavne i sporedne rečenice, — zaključilo bi se: da pored Petogodišnjeg plana koji se ostvaruje ima i nekih Petogodišnjih planova koji se ne ostvaruju i da pored imperijalista koji su napadali prvu zemlju socijalizma ima i takvih koji je nisu napadali. A budući da ni u prvom ni u drugom slučaju nije tako, mi možemo biti sigurni da ni pisac ovo nije hteo da kaže. Ali se ne sme zaboravljati da nije dužnost čitalaca da prema piščevim mislima ispravljaju njegovu interpunkciju, već je, obrnuto, dužnost piščeva da svojom interpunkcijom čitaocima omogućava tačno shvatanje onoga što je želeo da kaže.

U svim jezičkim oblastima, pored dodirnutih, ima vrlo veliki broj pitanja čije bi razjašnjenje znatno doprinelo povišenju kulture našeg književnog jezika. Ali u jednome ovakvom članku nije moguće dovoljno osvetliti ni po jedno jedino pitanje iz svake od tih oblasti. I ja ovaj svoj članak ne pišem s tom pretenzijom, već sam njime hteo ukazati na one probleme književnog jezika koji se danas postavljaju i pred pisce i pred jezičke stručnjake. Ti problemi su, razumljivo je, u uslovima naše Narodne revolucije i izgradnje socijalizma postali mnogobrojni. Učešće celog naroda, svih radnih ljudi iz svih krajeva naše domovine, u izgradnji sopstvene kulture unosi u književni jezik mnoge elemente za koje on ranije nije znao. Uticaj sovjetske socijalističke kulture, koja je za skoro trideset godina starija od naše, odražava se dakako i u našem savremenom jeziku. Isto tako i nagli razvoj naše industrije, tehnike i poljoprivredne kolektivizacije. Nov način života, nov stil rada, novi društveni odnosi znatno proširuju krug pojmova našeg novog čoveka, a u istim srazmerama bogate i naš razgovorni i poslovni jezik. Ali cela bujica novih reči i termina, izraza i obrta, svakojakih skraćenica, kovanica i tuđica ne može jednostavno biti primljena i u naš književni jezik, jer on, kao i svaki književni jezik, ima svoje principe razvitka i bogaćenja. A ti principi su u njegovoj narodnoj osnovici. I ukoliko je ova osnovica za bilo koji novi jezički pojam šira, utoliko je mogućnost njegovog usvajanja u književnom jeziku izvesnija. Pa i jezičke osobine s uzanom narodnom osnovicom mogu postati književnim, samo ako ih većina pisaca usvoji. Takvima katkad postaju čak i one što nisu narodnog već stranog porekla, ili se po zahtevu životne prakse ozgo nameću. U ovome poslednjem slučaju se naročito mora ići obazrivo ako se želi očuvati narodni karakter književnog jezika. A mi smo taj karakter dužni čuvati i možemo ga čuvati. Tome nas je naučio sam tvorac našeg književnog jezika. Za nove objekte, nove pojmove i značenja nama, pre svega, valja tražiti reči i izraze u narodu. I tek ako ih tu ne nalazimo, onda smo prinuđeni da gradimo nove ili pozajmljujemo tuđe reči. A nove reči, izvedene i složene, mogu se graditi samo na način kako bi ih, po Vukovim rečima, napravio i »najprostiji Srbin (misli se čovek iz naroda) kad bi mu zatrebale«, tj. po istim principima po kojima ih gradi narod. (Između najnovijih reči ovako su napravljene: bespuškar, bezemljaš, srednjak, tifusar, automatičar, ilegalac, terenac, sektaš, sektašiti i dr.) Za nazive objekata materijalne kulture i za označavanje pojmova duhovnog života, ukoliko za njih nemamo narodnih reči ili nije moguće nove napraviti po narodnome uzoru — dopušteno je uzeti, i obično se uzimaju tuđice, skoro uvek iz jezika onoga naroda od kojega se dotični objekat, odnosno pojam uzima. Među ovim rečima dosta je onih koje oblikom svojim liče na domaće reči i koje se, kako je o njima opet Vuk tač-

(Nastavak na drugoj strani)

БИБЛИОТЕКА
"СВЕТОЗАР МАРКОВИЋ"
БЕОГРАД
Ц.Б. 26.VII 1949

ZA POVIŠENJE KULTURE NAŠEG KNJIŽEVNOG JEZIKA

(Nastavak sa prve strane)

no rekao, »mogu vrlo lasno pomiješati s našijem riječima«, pa se brzo zaboravlja na njihovo strano poreklo.

Iako je skoro svakome poznato da su: aktivist, partizan, javka, udarnik, proveren i niz drugih reči u uslovima naše revolucije primljene iz ruskog jezika, — njih danas niko više ne oseća kao tuđice. Ne može se isto reći i za: pokazatelj, trudodan, proraditi i još neke koje su u istim uslovima primljene iz istog jezika. Za prvu od njih ne može zato što za njeno značenje već postoje druge reči u našem jeziku; za drugu — zbog toga što prvi deo složenice ne znači isto u našem i ruskom jeziku, a za treću zato što ta reč u našem jeziku već ima jedno sasvim drukčije značenje. Mi istina ne možemo tvrditi da poneka od ovih reči neće potpuno ući u leksičku riznicu našeg književnog jezika. Opštelingvističkih uslova jamačno ima za to, ali su oni ovde u oprečnosti sa principima posebno našeg književnog jezika. To ćemo pokazati na poslednjem od navedena tri primera, koji je između njih u praksi dobio najšire rasprostranjenje. Tako danas na svim stranama slušamo — Valja proraditi ovu ili onu raspravu, referat, članak ili govor nekoga od klasika marksizma, ovog ili onog političkog rukovodioca, privrednog stručnjaka ili javnog radnika. Ovaj glagol je, kako smo već rekli, uzet iz ruskog jezika, u kome se po mišljenju jezičkih stručnjaka takođe nepravilno upotrebljava u značenju detalino proučiti (vidi D. N. Ušakov, Толковый словарь русского азика pod проработать 2). Već samim tim što se ovde vrši pozajmica iz tuđeg jezika za značenje koje sadrži naš glagol proučiti, mi mislimo da je ona nepotrebna. Ali kako je u pitanju i nešto drukčija nijansa, koju u našem jeziku označava glagol obraditi, pa i druga značenja, značenja glagola pretresti, prodiskutovati s ciljem upoznavanja izvesne građe, — nekako se oseća da ovde glagol proraditi ima značenje svih navedenih glagola zajedno, dakle — neko novo značenje. Međutim je tačno da taj glagol svakad ima samo po jedno od navedenih značenja. Zbog toga ne nalazimo potrebe za uzimanjem jedne tuđice kad za sva njena značenja imamo domaće reči. Usvajanju glagola proraditi s ovim značenjem protivi se i činjenica što on u našem jeziku, kako gore rekosmo, već ima iz osnova drukčije značenje; on znači početi raditi i to kao neprelazan, medijalan glagol. Proraditi može nešto što pre nije radilo, ili je na izvesno vreme bilo prestalo da radi. Tako može proraditi nova fabrika, recimo, neka novootvorena ustanova ili što slično. U našem jeziku mi, s istim značenjem početka radnje, bolje reći stanja, imamo čitav niz složenih glagola s prefiksom pro, kao što su: propevati, proplakati, propiti se, procvileti, propištati. Ima doduše po postanku isto takvih glagola koji označavaju završetak neke radnje, i oni su većinom prelazni, na pr. već spomenuti glagoli: proučiti, prodiskutovati, pa zatim: pročitati, provući, protegnuti, propratiti i sl. Ima ovakvih i završno-svršenih a neprelaznih glagola (promrznuti, proklijati i dr.) i početno-svršenih a prelaznih (propljuvati krv, recimo). Ali uopšte nemamo ni jednog između njih koji bi mogao biti i početno-svršen i završno-svršen, i prelazan i neprelazan, u isto vreme. To bi bio jedini glagol proraditi ako se sačuva u upotrebi sa značenjem povodom kojeg ovde o njemu govorimo.

Po mome mišljenju u našem jeziku nema nikakve potrebe ni za upotrebom ruskog rečeničnog sklopa sa subjektom u obliku instrumentala, kao u primeru: Grad je bio već zauzet našim borcima, jer ovo nije oblik subjekta, već oblik oruđa. A stvarni subjekat ovakvih rečenica pasivnog sklopa u našem jeziku upotrebljava se u obliku genitiva s predlogom od. I ja ne znam zašto bi se naša domaća konstrukcija u obliku: Grad je već bio zauzet od naših boraca zamenjivala bilo kojom stranom konstrukcijom. Ja sam, jednom rečju, protivu svakog bilo svesnog bilo nesvesnog pozajmljivanja tuđih jezičkih elemenata kad god se srećno mogu izbeći, jer oni nikako ne bogate naš književni jezik, nego samo menjaju njegovu sopstvenu prirodu. A znam da se mnogi sa mnom u ovome ne slažu, naročito kad su u pitanju pojedini slučajevi; znam da će mnogi, pre svega, ustati protivu onoga što sam izneo o glagolu proraditi. Ali ovde i pretstavljaju probleme samo ona pitanja na koja ne gledamo svi podjednako. A takvih je problema uvek bilo u našem književnom jeziku. Sada ih je nesumnjivo više nego ih je bilo ikada u toku stotinu poslednjih godina. Zato se danas i oseća živa potreba za raspravljanjem tih vrlo značajnih problema našeg kulturnog života.

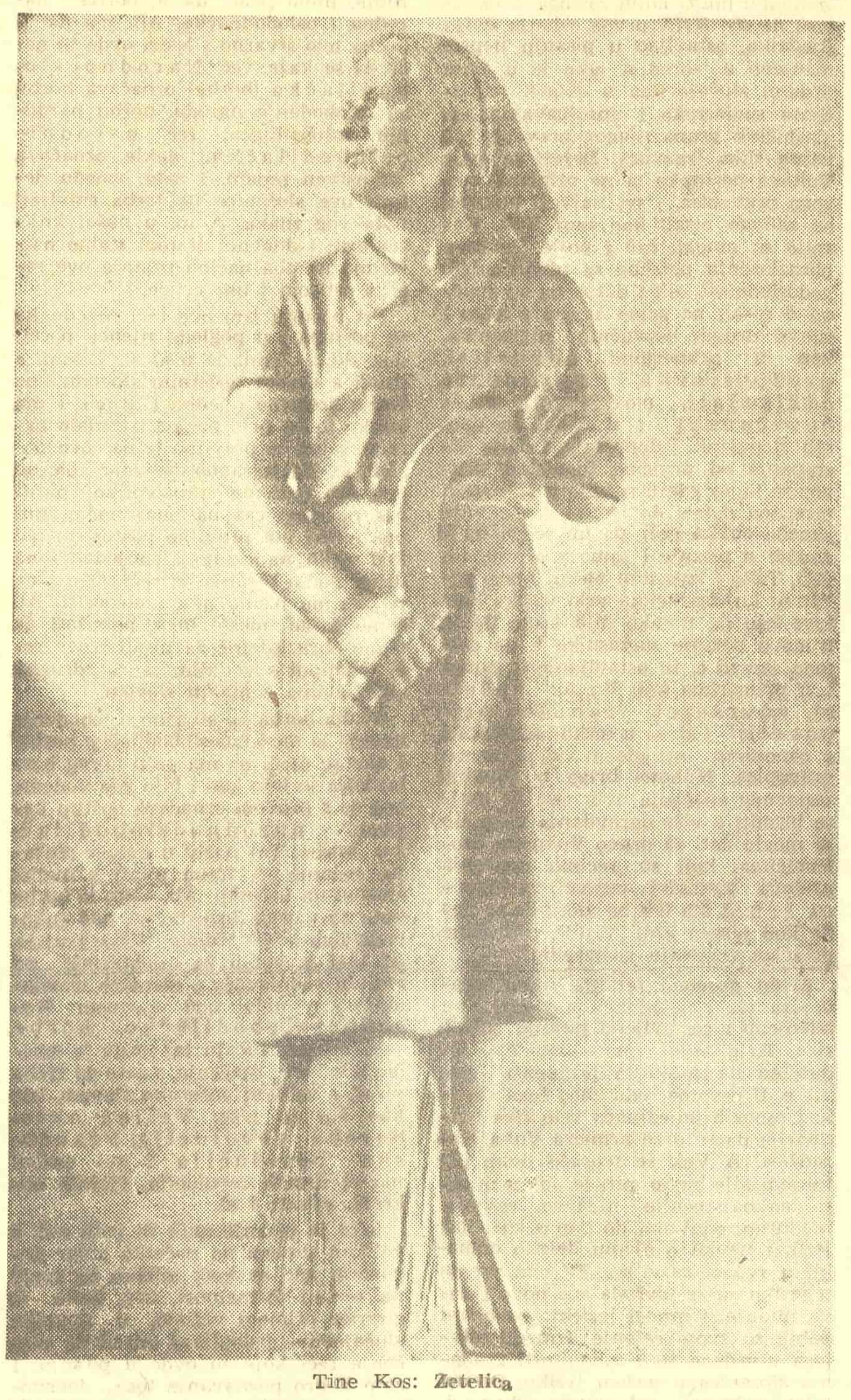

Tine Kos: Zetelica

Napredni književnici Španije u borbi protiv Franka

Povodom trinaestogodišnjice fašističke pobune u Španiji

Pre trinaest godina, 18 jula 1936, narod Španije je pokrio tle svoje domovine dubokim krvavim ranama u gigantskoj borbi protiv fašističke invazije Hitlera i Musolinija, čiji su instrumenti bili pobunjenički generali na čelu s generalom Frankom, koji je još u toku Prvog svetskog rata bio obaveštajac Kajzerovog generalštaba.

»Pobuna od 18 jula 1936 godine« — pisala je Pasionarija — »bila je poplava anti-Španije, eksplozija podle mržnje najpokvarenijeg dela španske reakcije koja se nije predomišljala da strancima proda nezavisnost i nacionalni suverenitet u zamenu za njihovu pomoć da bi ugušila demokratski razvoj Španije«.

Neprekidno krvarenje Španije traje već trinaest godina. — Prvo, tri godine građanskog rata, tri godine oružane borbe za odbranu Republike, a protiv najezde fašističkih hordi Hitlera i Musolinija i protiv tzv. »neintervencije« koju su organizovale sile međunarodne reakcije — iste one sile koje su pripremile Minhen, one mračne sile koje su još davno pre toga oružale Hitlera kao žandarma međunarodne reakcije.

Tri godine, do aprila 1939 godine, španski narod se borio organizovan u svojoj republikanskoj vojsci — borio se hrabro i primerno protiv tehnički daleko nadmoćnijeg neprijatelja. Borio se i izgubio rat, ali nije pobeđen.

I, deset godina posle svršetka rata, — španski narod i dalje vodi težak i krvav boj. Franko je dobio rat, on ga je dobio pomoću Hitlera i Musolinija, a danas se održava na vlasti zahvaljujući anglo-američkoj politici, ali otpor španskog naroda ni za tren nije prestao. Otpor Franku i falangizmu dao je ogromne žrtve, pokazao je veličanstvene podvige španskih rodoljuba, koji uprkos duboke tame koja je pala na »Plavu imperiju« nalaze mnogobrojne puteve borbe i zadaju teške udarce Frankovom režimu.

Gerilski pokret u Španiji raste bez prekida. Asturija, Andaluzija, Levant, Aragon i Galicija imaju svoje brojne gerilske odrede. Zamah gerilskog pokreta, pokreta aktivnog, oružanog otpora mraku i reakciji, teroru i zločinu i krvavom haosu falangizma dobija svoj izraz i u sve brojnijim i snažnijim literarnim delima. U široko rasprostranjenoj ilegalnoj štampi u Španiji sve češće se pojavljuju gerilske hronike, borbene pesme, romanse, političke priče. Najčešće se pojavljuju romanse, stari oblik narodnih pesama, ali sadržaj tih pesama sada je nov. U listu Četvrtog gerilskog odreda Galicije »El geriljero« pojavila se pesma, romansa nepoznatog pesnika — gerilca, posvećena uspomeni na herojsku smrt komandanta ovog odreda, Manuela Ponte. Optimizam i borbenost ove lirske pesme je osnov celokupne revolucionarne poezije gerilske Španije. Nepoznati pesnik — gerilac piše:

»La muerte heroica y marcial
Del que ha muerto en la porfia,
No merece una elegia,
Sino una marcha triunfal«.

(»Herojska i skromna smrt
onoga koji je pao u akciji
ne zaslužuje elegiju
već triumfalni marš«.)«

Većina naprednih španskih književnika nalazi se u emigraciji u Meksiku, u zemljama Latinske Amerike, u Francuskoj, nekoliko njih u Sovjetskom Savezu. Oni se još uvek uglavnom bave problemima španskog rata 1936-39, prilično mnogo diskutuju o sadržaju onoga što bi trebalo da stvaraju, a vrlo malo u sadržaj njihovog književnog stvaranja ulaze momenti iz današnje borbe španskog naroda. Izuzetak u tom pogledu čine nekolicina. Značajna je zbirka književnih reportaža »30 dana sa gerilcima Levanta« od Hesusa Iskaraja, od kojih su neke objavljene i u našoj štampi. Hesus Iskaraj je proveo mesec dana sa gerilcima Levanta i dao čitav niz sjajnih primera stradanja i herojske borbe španskog naroda za slobodu i nezavisnost. U Francuskoj je objavljena cela zbirka njegovih reportaža koje imaju neospornu umetničku vrednost i čiji sadržaj daje snažan potstrek za borbu. Takođe treba istaći pisce komuniste kao što su Cesar Arkonada, Antonio Aparicio i drugi, koji su u poslednje vreme počeli da posvećuju svoje radove isključivo aktuelnim problemima Španije i borbe španskog naroda. Broj tih španskih pisaca u emigraciji još uvek je vrlo mali. Ali je zato značajno da u samoj Španiji deluju takvi pisci koji u svakodnevnom dodiru, u samoj borbi rame uz rame sa svojim narodom, stvaraju novu špansku literaturu koja je istovremeno i ubojito oružje u borbi protiv Franka. To su pisci koji se drže gesla pesnika Antonia Mačada: »U Španiji najbolji je narod«. I oni su ostali s njim, oni su delo borbe španskog naroda, oni su se identifikovali s tom borbom, i oni ne »pomažu naš narod, pogađajući izraz njegovih današnjih ideja« kao što to preporučuje iz emigracije piscima u emigraciji Feliks Montiel u časopisu »Independencia«, koji izlazi u Parizu, nego aktivno učestvuje u borbi. Oni su uspeli da u samoj Španiji stvore organizaciju »Unija slobodnih intelektualaca i sa svoja tri ilegalna lista »Demokrito«, »Renacimiento«, i »Nuestro tiempo« ogromno doprinose borbi španskog naroda protiv frankizma.

»Unija slobodnih intelektualaca« ima jasnu i određenu liniju borbe. List »Demokrito« pita: Šta je danas glavni zadatak jednog intelektualca?, i odgovara: Uzeti aktivnog učešća svim sredstvima protiv frankističkog režima! — Oni dokazuju svojom praksom da je stvar daljeg razvoja španske kulture nužno povezana sa borbom za uništenje ugnjetavanja, nasilja, da je nužno povezana sa borbom za slobodu celog naroda. »Unija slobodnih intelektualaca« broji oko dve hiljade članova pisaca, naučnika i umetnika, koji, na razne načine, s puškom u ruci, u ilegalnom radu, neki po zatvorima, učestvuju u rešavanju svakodnevnih problema borbe španskog naroda. Oni takođe vode i aktivnu bitku za odbranu španske kulture od falangizma, ilegalno štampaju klasična dela španske književnosti, daju njihova tumačenja u kojima jasno izbija stav da je španska kultura svojina španskog naroda, a ne uzurpatora Franka ni katoličke crkve u Španiji, koji svirepom, inkvizitorskom cenzurom izbacuju najbolje delove iz radova poznatih španskih pisaca. Članovi »Unije slobodnih intelektualaca« raskrinkavaju falangistički propagandni aparat koji je bio prinuđen da štampa dela Garcije Lorke pošto je iz njegovih pesama izbrisano ono što odražava borbeni stav španskog naroda.

»Unija slobodnih intelektualaca« je najaktivniji, najborbeniji i zato i najdosledniji deo španskih intelektualaca koji su shvatili kulturu i umetnost u uslovima falangističke fašističke diktature kao moćno oružje u borbi za slobodu. Oni svojim oštrim perom žigošu svaku pojavu nasilja i terora, oni žigošu falangizam kao sistem, žigošu ga kao mrak i haos Oni pišu članke u kojima razobličavaju novu prodaju Španije anglo-američkim imperijalistima, oni ukazuju da je put slobode za španski narod njegova vlastita borba. U tome postoji velika sličnost sa našim naprednim književnicima koji su za vreme naše Narodnooslobodilačke borbe sa puškom i perom u ruci dokazali kako se voli svoj narod, kako se na delu dokazuje ono što se rečima odražava. I zato, posle trinaest godina krvave borbe, neviđenih stradanja i muka, perspektive su jasne za španski narod: Doći će sloboda koju on sam kuje, sloboda čiji oblik španski revolucionarni i rodoljubivi pisci svakodnevno ispisuju svojom krvlju. Takva, i samo takva sloboda, može da ima i svoj puni sadržaj. A u sadržaj te njihove slobode koja neminovno dolazi uključeni su i onih milion palih Španaca, kao što su u sadržaj naše slobode uključeni onih milion i sedam stotina hiljada palih života koje je naš narod dao u svojoj nadčovečanskoj borbi pod rukovodstvom svoje Komunističke partije protiv fašizma, a za socijalizam. U listu miliona palih Španaca ući će još novi i novi poznati i nepoznati heroji, a njihovi pali životi još više će cementirati veliko zdanje slobode za koju se danas bore. Književnici Španije, članovi »Unije slobodnih intelektualaca« armiraće svojim delima i svojim primerom temelje novog, slobodnog i srećnog života naroda Španije.

R.

SVEKINESKA KONFERENCIJA KNJIŽEVNIKA I UMETNIKA

Svekineska konferencija književnika i umetnika završila je rad. Pre zaključenja, izabran je komitet od 87 članova koji će biti rukovodeći organ Svekineske federacije književnika i umetnika.

Na konferenciji su, pored povelje Federacije, jednoglasno usvojeni politički izveštaj koji je podneo general Ču En Laj i izveštaj o umetničkom i književnom radu koji je podneo Kuo Me Jo. Ovi izveštaji će poslužiti kao putokaz kineskim književnicima i umetnicima u njihovom radu na kulturnom i političkom uzdizanju naroda nove Kine.

KOMEMORACIJA PESNIKU MIHAJU EMINESKUU

Povodom proslave šezdesetogodišnjice smrti Mihaja Emineskua Savez pisaca Narodne Republike Rumunije održao je veliku svečanu sednicu. Tom prilikom profesor Univerziteta Jon Vitner održao je predavanje u kome je istakao da delo velikog pesnika pretstavlja pravo nacionalno blago.

»Eminesku — rekao je on — jeste jedan od onih predanih umnih radnika, koji su u ogromnoj meri doprineli postavljanju temelja naše moderne literature«.

Mladen Leskovac

PETEFI

Kroz nekoliko dana, 31 jula 1949, navršiće se sto godina od pogibije jednoga od najdarovitijih lirskih talenata XIX veka, najvećega mađarskog liričara, glavnoga pesnika mađarske revolucije iz 1848/49 i najznačajnijega vođa njenoga plebejsko-jakobinskoga levoga krila, Petefija. Taj događaj, sa svim onim što mu je prethodilo, desio se po svoj verovatnoći ovako.

Toga dana, u petak, 31 jula 1849, mađarski general Bem sukobio se kod Šegešvara sa ruskim carskim trupama. Mađarska revolucija se tada već dramatičnim koracima približavala svome završnome epilogu kod Vilagoša. Bečka vlada, sama ne odolevajući Mađarima, pozvala je u pomoć ruskoga cara. Tako su se Rusi počeli polako spuštati sa padina Karpata, oprezno i ispitujući. Jedna njihova grupa, u jačini od 16.000 pešaka i kozaka i sa 24 topa, nagazila je toga jutra na trupe generala Bema, koji je u svemu imao 2.700 ljudi i 14 topova. Bez mnogo iluzija o ishodu svoga očajničkoga pothvata, Bem se svim svojim snagama sručio na ruske carske trupe, u nadi da će, napadajući prvi i time zbunivši neprijatelja, sačekati pomoć koja je valjalo da dođe.

Bitka, vođena od 7 ujutru do 6 uveče, odigrala se u uskoj duguljastoj dolini, opkoljenoj visokim pošumljenim brdima, na obalama reke Veliki Kikilo (Küküllö), na čijoj južnoj zavojitoj kotlini se diže romantični gradić Šegešvar. Bem je hteo da Ruse ne pušta u dolinu, nego ih artilerijom drži prikovane u šumama iznad kotline. U štabu toga generala služio je major Petefi, kao njegov ađutant. A nimalo slučajno. Jer od svih mađarskih vođa iz 1848/49 Petefi je Bema najviše voleo i cenio: za njega je Bem bio oličenje mađarske revolucije, najveći junak mađarskoga oslobodilačkoga rata. Zvanični krugovi tadašnje Mađarske mislili su međutim o Bemu sasvim drukčije. Tako je na primer general Gergei, vrhovni komandant mađarske vojske, imao jedan svoj plan čišćenja, pa je bio predvideo da tom prilikom u prvome redu obračuna sa Bemom. Ko je bio Bem?

Poreklom poljski aristokrata i ruski carski oficir, Bem je napustio carsku službu pošto je više proveo po tamnicama nego na slobodi. Na početku poljske revolucije 1830 pokazao je veliku komandantsku sposobnost, pa je postao glavni komandant artilerije. Posle sloma revolucije odlazi u Pariz, pa na glas o portugalskoj revoluciji u Lisabon; čim je čuo da se u Lavovu sprema ustanak, on je već onde U Beču 1848 on upravlja odbranom pobunjenoga grada, a dva dana pred ulazak Vindišgreca u Beč prelazi u Mađarsku. On ramlje na jednu nogu, — to je uspomena na eksploziju u Varšavi; sakat je u levu ruku, — trag borbi sa Rusima; u Portugaliji je izvršen na njega atentat — nosi u sebi dve kugle; u Beču je ponovo ranjen u levu ruku. U svakoj zemlji gde boravi, uvek sa istom svrhom, ostavlja po komad svoga tela: u Mađarskoj će izgubiti srednji prst desne ruke. Čim je stigao u Peštu, jedan Poljak puca na njega. Mađarska vlada je u neprilici šta da počne sa ovakvim čovekom. Najzad ga šalje onamo gde je i inače sve izgubljeno, u Erdelj. Ali, »mali poljski magnat sa psećim licem«, koji ne zna ni jedne jedine mađarske reči, koji i nemački samo natuca sa upadljivim poljskim akcentom, neočekivano čini čuda. Dok ostali mađarski generali trpe poraz za porazom i neprestano se povlače, Bem tuče sve austrijske generale redom, i ubrzo postaje potpuni gospodar situacije u Erdelju. Sa nesumnjivo razvijenim političkim nanjuhom a velikim revolucionarnim iskustvom, Bem je znao da se ustanička vojska kakva je bila mađarska ne može održati niti napredovati bez podrške i aktivne pomoći stanovništva. Zato je njegov prvi korak bio da za stvar mađarske revolucije pridobije seljaštvo. Bez predrasuda mađarskih političara a sa smelošću koja je njima ponekad nedostajala, on je jasno osetio socijalni momenat u pokretu među erdeljskim seljacima raznih jezika i vera: ovi su se divno sporazumevali kada je došlo na red pitanje sumnjivih alodijalnih zemalja. Izgleda da je potrebu agrarne reforme on i uviđao i iskorišćavao više nego iko ji drugi komandant. Zato je i imao onoliko uspeha, naročito među Sikuljcima. Ali su i plemići ginuli pod njegovom zastavom, verno i oduševljeno; znao je način da i njih priveže uza se.

U njegovim trupama vladala je gvozdena disciplina. Ali ne onakva protiv koje se bunio Petefi. Jer kada je Petefi, usred najvećih kriza mađarskih borbi, imao jednom da izađe pred ministra vojnog Mesaroša, onoga istoga koji je bezuspešno komandovao trupama pod Sentomašom, pa se, iako aktivan oficir, pojavio onakav kako je uvek išao, razgolićena vrata, bez propisne kravate i rukavica, bio je strogo ukoren. Uvređen, Petefi je odmah podneo ostavku, a ministra kaznio kako i dolikuje pesniku: zajedljivom rugalicom u duhovitom stihu. Bem je bio drukčiji. To je vitez, fanatičan borac za slobodu, revolucionar, koji nije mario za formu, nego jedino tražio vojnike koji hoće da se tuku pod njegovom komandom. U trenutku šegešvarske bitke imao je pedeset tri godine. Petefija je odmah prigrlio i zavoleo ga pravom i dubokom, neobičnom ljubavlju. Nikada nije pročitao ni jedan jedini stih Petefijev u originalu (njih dvojica su se dopisivali i sporazumevali a francuskom), i bez sumnje za sve vreme njihova zajedničkoga logorskog života nije mogao imati tačnu pretstavu o pravoj Petefijevoj vrednosti. Pa ipak, kao da je taj stranac jedini među svima tadašnjim mađarskim vođima jasno naslutio ko je zapravo taj mladić koga je odabrao sebi za ađutanta Nikada ga neće zvati drukčije nego mon fils; brinuće se za njega, štedeti ga i čuvati, držati neprestano uza se, zabranjivati mu prilaz opasnim mestima, a poslednje, najteže Petefijeve dane on je ulepšavao kolikogod je mogao. Kada je Petefi, posle šegešvarske bitke, nestao, u Bemovu štabu vlada utučenost i strepnja, a na svaki najmanji šum (škripa vrata, zveket mamuza) javlja se nada da će se možda ipak u poslednjem času pojaviti dragi ađutant. U trenutku kada su ministri i generali potrzali protiv Petefija disciplinski pravilnik, i to onda kada im je onakav pesnik još mogao mnogo pomoći i krenuti u poslednji boj još nedirnute snage mađarskoga seljaštva, Bem je taj koji Petefiju daje orden za hrabrost, jedinu satisfakciju koju mu je on tada mogao dati. Posle Petefijeva sukoba sa generalom Klapkom, kada je i Košut pesnika primio hladno i ravnodušno, Bem je taj koji je Petefiju bez prethodne saglasnosti vlade dao majorski čin. Okom iskusnoga psihologa on je tačno ocenio šta njegovoj vojsci može valjati čovek kakav je bio Petefi.

Naimenovanje za majora zateklo je Petefija u vrlo teškom, skoro mračnom raspoloženju. Agonija mađarske revolucije počinjala je. Ruske carske trupe su nadirale, a i Beč se pokrenuo na poslednji pohod, svim snagama. To su oni dani kada je Petefi u očajanju pisao svoju poslednju pesmu o »strašnim vremenima«. Njegove lične prilike bile su takođe teške. U razmaku od nekoliko nedelja, baš tada, izgubio je i oca i majku, dva stvorenja koja je možda na celome svetu najviše voleo. Sa ženom i malim sinom, bez materijalnih sredstava a bez ikakve volje da i o njima brine, on se za trenutak sklonio kod jednoga prijatelja. Skoro ništa ne radi: samo ko zna kakav je taj silan radnik bio znaće šta to znači. Uviđa da mu nema mirna ostanka u zemlji: bečka vlada je odlično znala koje Petefi, a specijalne poternice izdate za njim omogućavale su njegovo lako prepoznavanje; ćesareve ljude dakle nije mogao dočekati nekažnjeno. Poći u susret Rusima nije bilo ništa manje opasno: oni bečki raspisi dospeće i do ruku ruskih carskih policajaca, i njegova dalja sudbina bila je tada potpuno izvesna. Nad Mađarskom su se u onome trenutku nadvila vešala i otvarala tamnička vrata Tako se Petefi u poslednjem trenutku rešio da se javi na dužnost kod Bema. Bojište je za njega bilo još najbezbednije.

Jednom rešen da ide, žurio je. Čvrsto je verovao da će ponovo prisustvovati jednoj od slavnih Bemovih pobeda Njegova poručena nova majorska uniforma još nije bila gotova Krenuo je dakle na put 22 jula, u lakom civilnom latnenom odelu, u čizmama, sa okruglim malim šeširom, bez konja. Putovao je kolima. Dana 30 jula već se nalazio na dužnosti u Bemovu štabu. Sutradan, Bemova artilerija je tukla neumorno i precizno: na dva ruska, tri mađarska hica; Bem je i na taj način hteo da zavara neprijatelja. Toga dana je poginulo 700 Rusa, čak jedan od dvojice ruskih komandujućih generala. Rusi, još neobavešteni o pravome položaju svoga protivnika, ne kreću se. Ali, samo do onoga trenutka dok odjednom nisu osetili kako [illegible] slaboga partnera imaju prema sebi. Tada se ruske snage razviše u velika obuhvatna klešta, kopljanici srdito navališe sa svih strana, i očajnički mađarski otpor se skrši u opštem bekstvu. Za čitavo vreme trajanja bitke Petefi je viđen na raznim delovima bojišta, iako mu je Bem izričito naredio da ostane kod rezerve, u selu pozadi prve linije. Bio je kod artilerije, prateći dejstvo pogodaka; viđen je gde sedi na seljačkoj peći porušene kuće obližnjega sela, posmatrajući tok bitke i zapisujući nešto u beležnicu; stajao oslonjen o maleni most od brvana prebačen preko nekoga potoka. A sve to zamišljen, ponekada kao zanesen nečim daleko od onoga što se dešavalo u njegovoj neposrednoj okolini. U jednome trenutku topovsko đule pade na tridesetak koraka od njega; dugo je rukavom svoje atile brisao prašinu iz očiju. Sve [illegible] u najvećoj pribranosti, verujući u Bema i zato uveren da se može dogoditi ništa tragično. A kada su Rusi već počeli da se pomaljaju iza šuma i jedan njegov prijatelj, jureći na konju, doviknu mu da beži, pokazujući mu na blisku opasnost, on samo odmahnu rukom, rečima: »Sitnica!« Tek malo docnije, kada se, ponovo upozoren od begunaca, okrenuo i video kako Rusi u gustim redovima nadiru sa tri strane, pa video kako beži i sam Bem (pod kojim su toga dana ubili dva konja i koji se i sam spasao takoreći pukim slučajem), naže u bekstvo i sam. Ali, bio je bez konja, a iz onoga obruča pešak se toga dana nije mogao izvući. Bežao je gologlav drumom, iza sve snage: laki beli kaputić mu je vijorio na vetru. Nekada kao đak bio je slavan trkač u čitavoj školi, onako vitak i lak žilavih mršavih nogu. Sada je međutim nemoguće bilo pobeći. Sustigao ga je prvo jedan, pa i drugi kozak. Petefi nije imao nikakva oružja. Preko vrata je imao prebačenu kožnu lovačku torbu. Izgleda da je ipak zastao, pokušao da se objasni sa goniocem: ruski je on umeo. Ali, spasa mu nije bilo. Toga dana nije bilo zarobljenika. Pesnik je klonuo, proboden kopljem. Bilo je oko šest časova; počela je sipiti kiša. Jedan austrijski general koji je ubrzo potom projahao onuda zapamtio je neko civilno lice, po opisu nalik Petefiju, kako leži kraj druma mrtav, a oko njega razbacane krvave hartije. Sutradan je sahranjen u zajedničku raku, sa ostalih 1030 poginulih u tome boju. Da li je možda ipak bio još živ kada su ga bacili u grobnicu, kako se pričalo i dugo verovalo? Kažu da je još uzviknuo: — Ne sahranjujte me... živ sam! Ja sam Petefi! Kažu da mu je dobačeno: — Crkni, košutovsko pseto! Kako god bilo, taj poslednji trenutak grobnica je pokrila ćutanjem. Izvesno je da Petefi nije preživeo 31 jul. A toga dana navršio je tačno 26 godina i 7 meseci.

Bio je odista toliko mlad, da punoj sumi njegovih štedljivo odmerenih životnih iskustava treba pravedno pribrajati i mesece, čak i dane, kada bi ih bilo. Jer rodio se 1 januara 1823. Zvanični podaci kazuju da se to desilo u Kiškerešu. Nikada to Petefi nije hteo priznati, kao što će docnije poricati i da je kršten u evangeličkoj veri, a u njoj je kršten: za svoje rodno mesto uzeo je Feleđhazu, a potpuno ravnodušan prema svima konfesijama, prkosno se priznavao samo katolikom. Zašto? Početkom XIX stoleća većina stanovništva u Kiškerešu bila je slovačka i luteranska, a njoj je pripadao i Petefi, kako po ocu tako i po majci. Pa ipak, pesnik je imao pravo, ne bezdušna zvanična dokumenta. Nije Petefi navršio još ni dve godine, porodica se preselila iz Kiškereša u Feleđhazu. A stanovnici te varošice bili su Kuni, još usto Kiškuni a to je koliko i od najboljih Mađara čistiji Mađari. Otac Petefijev, Ištvan Petrović, bio je već mađarizovan i čak imao mađarsko plemstvo (u tadašnjoj Mađarskoj je svaki dvadeseti čovek plemić); njegova majka, mila i tihoreka Marija Hruz, pre udaje služavka, iako po svedočanstvu pesnika Aranja ni do smrti nije naučila dobro mađarski, svesno je svome starijem sinu kao maternji predala mađarski jezik sredine koja je njih, dojučerašnju sirotinju, podigla do blagostanja, skoro bogatstva. U toj čistoj i svežoj kupci mađarskoga mora Petefi je zapravo progledao i progovorio, i postao ono što je onde jedino mogao postati i biti. Docnije, u školi, ne-

Uspomeni Đorđa Lopičića

U malu starinsku kuću u Njegoševoj ulici na Cetinju ušao sam da potražim porodicu i neke knjige Đorđa Lopičića. U ovoj sivoj, starinskoj kućici, u siromašnoj zanatskoj porodici, rodio se i proveo svoje djetinjstvo i bezmalo mladost crnogorski književnik Đorđe Lopičić, a danas u njoj žive njegova majka i sestre. Majci se mute oči od suza presrećući me, ali se brzo pribira i kaže:

— Vidim da drugovi ne zaboravljaju na moga Đoka. To mi je utjeha.

U ovoj istoj kući i u istoj maloj sobi prekrivenoj slikama i pjegama vlage od neizbježnih i nabujalih cetinjskih kiša, sjedio sam s Đorđem početkom juna 1941 godine. Njegoševom ulicom grmjeli su italijanski motori, razrivajući tanki sloj asfalta, nagrđujući rupčagama glavnu ulicu duboko rodoljubivog i aprilskim slomom utučenog Cetinja. Na ulici je bilo malo građana tek trotoarima ljudi su promicali, hvatajući se čijih vrata. Fašistička soldateska sa šačicom izroda tipa Sekule Drljevića i sa svojim blindiranim automobilima i motociklima izgledalo je da je svemoćna. Većina građana se sakrivala i sabijala po kućama. Govorljivi i odrešiti gorštaci sporazumjevali su se pogledima i škrtom, najnužnijom izmjenom misli. Sobe su bile tajanstvene, mukle, pune šapata. Komunistička partija, iako duboko ilegalna, iako su se njeni glavni centri već nalazili u selima i šumama, tih dana je snažno dejstvovala. Njeni leci i proglasi kao jedini neuništivi dah života čitali su se sa potajnom nadom i rodoljubivim zanosom. Njena aktivnost i nevidljivo prisustvo govorili su da još sve nije propalo, da još ima našega imena i otpora. Predviđajući uskoro velike događaje, Partija je organizovala i zbijala narodne snage, rasute i pritajene. Đorđe Lopičić se bio vratio tih dana iz Makedonije, probijajući se kroz Kosovo i Metohiju gdje su već škiptarski balisti, oslanjajući se na Njemce ,započinjali svoja nedjela i zulume.

— Jedva sam glavu donio, — kaže Đorđe — a izgleda ni ovdje nije mnogo bolje. Komuniste svaku noć hapse. Nešto su nanjušili. Ja doveče, svakako, neću spavati kod kuće, a tebi bih isto preporučio da se još danas gubiš u selo. Direktiva je Partije da se, povezani s narodom, sačuvamo, da im u prvom naletu ne padnemo u ruke.

Direktiva i stav Partije za Đorđa su uvijek bili svetinja. Po tome se on odlikovao kao đak i student a isto tako i kasnije kao otpušteni profesor i privatni nameštenik. I onda kada nije bio član Partije, slušao je jednako njen glas i provodio njenu liniju, tako da su mnogi neupućeni mislili da je on ne samo član Partije, nego i jedan od njenih glavnih rukovodilaca u mjestu. Pored svega, Đorđa nije uspio da se sačuva. Prvih dana Julskog ustanka je uhapšen a malo kasnije i interniran u Klos u Albaniji.

Soba u kojoj sjedimo zadržala je uglavnom isti izgled kao i ranije. Po zidovima porodične slike i u uzanom ormaru, studentskog izgleda, dva tri reda knjiga. To je preostala Đorđeva biblioteka.

— Jedva je ostalo to malo knjiga, ostale su za vrijeme rata upropašćene. Neki vaši drugovi su dolazili i pregledali izvjesne stvari. Pokazivali su mi što je pisano o Đoki i štampane odlomke njegovog partizanskog »Dnevnika«, — kaže majka tihim glasom kao izvinjavajući se što nije u stanju da pokaže sve knjige i mladalačke spise svoga sina.

Đorđe Lopičić

Pregledam biblioteku u kojoj je sabijena, u malom, čitava jedna mladost. To su mahom knjige predratne socijalne literature, naučne, političke i beletristika. Naročito pada u oči priličan broj omladinskih i drugih naprednih časopisa u kojima je Đorđe sarađivao, i to od zagrebačke »Mladosti« i »Vijenca« do »Stožera«, »Linije« i »Razvršja«. Tekstovi u časopisu su često precrtavani Đorđinim rukopisom, iznad pjesama stavljane kovrdže u znak dopadanja ili sa strana konciznim, jasnim slovima ubilježene primjedbe koje govore o njegovom pozitivnom razvoju još u đačkoj klupi. U tim časopisima nalazim njegove pjesme »Moja majka — moj mučenik«, »Tri brijega«, »Subota siromaha«, izvjesne članke i prikaze, među njima naročito uvodni članak u trećem i posljednjem broju »Razvršja« (koji je Đorđe uredio) »U znaku ispravljanja«, u kome se polemiše sa nadrealistima i iznosi stav napredne grupe oko ovog časopisa u čije je ime onda opširnije polemisao i sa nadrealistima i sa izdajnikom Štedimlijom Milovan Đilas. Pjesme iz tog perioda nosile su sve oznake tadašnje mlade socijalne literature, pošteno opredijeljene, no još nedovoljno idejno usmjerene i zaoštrene i formalno nedotjerane. Izvjesna svježina i naprednost kao u pjesmi »Moja majka — moj mučenik« davala im je akcenat doživljenog i životnog, suprotstavljajući se ondašnjim dekadentnim uticajima koji su svojom »modernom«, uglavnom uvezenom sa zapada, zahvatali i mlade književnike.

U godinama šestojanuarske diktature i kasnije naša je socijalna književnost bila neprestano gušena i progonjena. To je vrijeme najintenzivnijeg Đorđijevog razvoja. Zbog toga on malo i objavljuje i svoju snagu poštenog, narodnog intelektualca, kao i većina njegovih drugova, stavlja u službu borbe za ostvarivanje kulturnih i političkih sloboda, djelujući više praktično-politički. Ovu borbu je tada među omladinom organizovala i usmjeravala Komunistička partija, čiji je Đorđe postao strasni i odani sljedbenik. Kasnije 1939 godine on postaje članom redakcije crnogorskog partijskog lista »Glas Crne Gore«, od koga su nekako izašla i prokrijumčarena tri broja. Đorđe je u njemu vodio kulturnu rubriku. Zapažen je njegov članak o nedovršenom književnom zamahu u Crnoj Gori u kome je pozivao da se, nasuprot cenzuri i policiji, prekinuti književni zamah nastavi i dovede do novih umjetničkih ostvarenja na liniji poletno započete socijalne literature iz 1930—1931 godine.

Poslije odvođenja u Albaniju u julu 1941 godine, Đorđe je proveo u internaciji nepunu godinu dana. Drugovi iz logora u Klosu sjećaju se »povučenog, tihog profesora, koji je uvijek ponešto bilježio« i u svakoj prilici bio pristupačan, dijeleći zlo i dobro sa ostalim internircima, nasuprot jednoj kliki, uglavnom intelektualaca, koji su se već u Klosu odvajali od naroda i pošli tragom izdaje. Đorđe se sa drugovima borio protiv njih, unutar žica, i bio zapisan u njihovu »crnu knjigu«. Djelimično, skicirani su likovi ovih izdajnika u njegovom »Dnevniku«, koji mu je trebalo da posluži kao građa za roman »Šareni svijet«. No, Đorđe nije ostao dugo u internaciji. Početkom 1942 godine, prilikom razmjene između partizanskih i italijanskih interniraca, njega je tražio partizanski štab i bio je zamijenjen. Njegova radost bila je velika, ne samo zbog toga što se oslobađa logorske rđe i truljenja, nego zbog toga što će ponovo biti sa svojim drugovima ustanicima od kojih je tako iznenadno i mučki otrgnut u julskim danima. »Za nama — piše Lopičić u svom »Dnevniku«, — u sivoj izmaglici, u tužno predvečerje, ostao je nijemi logor. Ruke iza žice mašu za nama u pozdrav. Još malo biću na slobodi, s narodom...«

U partizanima, iako bolešljiv i povučen, Đorđe se držao uvijek svoje jedinice. Kada je nastupilo povlačenje za Bosnu, pred nadmoćnijim okupatorskim i četničkim snagama, i on je pošao. »Mnogo je divnih detalja i scena iz oslobodilačke borbe i narodnog stradanja, koji će dovesti do pobjede — piše dalje Lopičić. Ulazimo u Bosnu, u zgarišta i u opustošeni kraj oko Foče. Pomičemo se dalje, s nama je i Vrhovni štab. Drug Tito je posjetio našu brigadu i održao nam govor, najavljujući nove borbe, puteve i pobjede. Sada počinje nova etapa naše narodno-oslobodilačke borbe«.

U partizanima, kadgod je imao za to vremena i mogućnosti, Đorđije je uvek čitao i ponešto pisao, probirajući neprestano građu za svoj roman. Vodio je sažet dnevnik koji je uglavnom objavljen u časopisu »Stvaranje«. Uvijek je ostao tih, gotovo nezapažen, druželjubiv, srdačan i odan narodnoj borbi. Tu veliku ljubav i odanost prema narodu on je uskoro i svojim životom potvrdio u borbi na Bugojnu 18 jula 1942 godine, kada je poginuo kao borac sa puškom u rukama.

Poslije teške bitke na Bugojnu jedan ustaški oficir, tragajući za pljačkom, naišao je na Đorđijev »Dnevnik«, poprskan krvlju. Slučajno ga je donio u jednu kuću u Bugojnu gdje ga je neka osjetljiva i plemenita djevojka prepisivala i sakrivala. Tako, poslije oslobođenja, djelovi ovog dnevnika doprli su i do njegove porodice, a poslije su i štampani. To je poslijednji pismeni trag o Đorđu Lopičiću kao književniku i čovjeku i o njegovoj nesebičnoj ljubavi prema narodu i Komunističkoj partiji čijim je stopama postojano išao još od prvih đačkih i studentskih dana.

Janko ĐONOVIĆ

SUSRET SA KOZAROM I KRAJINOM

Širom naše zemlje nema mesta, nema kraja u kome narod-borac nije tokom Oslobodilačkog rata kroz pesmu izrazio svoja borbena i patriotska osećanja. Ima pesama koje su borci prenosili iz jednog kraja u drugi i koje su postale zajednička svojina svih naših naroda.

Pesme sa Kozare odjeknule su u sve kuteve naše domovine i postale široko popularne i omiljene. Susreti sa Kozarom, od trenutka kada se digla na ustanak, bili su vrlo česti. Jedan od takvih susreta bila je i pesma koju su doneli njeni borci u Slavoniju:

Ide Mladen, vodi partizane
razveo ih na sve četir' strane

ili:

Oj Kozaro, širi vite jele
pa ti prekri naše proletere.

Mnogo pjesama donijeli su borci, one su postale zajedničke, neke je još nešto dopjevao i pjesma se širila i rasla. Djevojke sa Kozare ili iz Knežpolja bile su hrabri borci. I onda:

O, narode sloboda je došla
ko ne valja — za njega je prošla.

Prolazeći Krajinom i Potkozarjem moglo se vidjeti kako ta Kozara i narod ispod nje u slobodi krvlju stečenoj grade novi život. No ono što danas tako lijepo pokazuje svu njenu prošlost i sadašnjost, njenu dušu i dušu čitavog našeg naroda to su pjesme Krajine a naročito Kozare i Knežpolja. Slušati ili čitati te pjesme znači ponovo doživjeti Kozaru, snažno i silno, ponovo prelistati njene najslavnije stranice i herojsku istoriju naših naroda, osjetiti još jednom svu veličinu naše borbe i sagledati još jednom slavni put naše Partije. Čitavi nizovi stihova koje je narod spjevao zabilježili su i prve ustaničke puške i pogibiju njenih najboljih sinova, kozarsku epopeju i narodne odbore, omladinske radne čete i krajiške brigade, Oslobođenje, period obnove, Petogodišnji plan i stvaranje radnih zadruga. Ti stihovi sadrže u sebi i odgovor naših naroda na hajku od strane rukovodstava SSSR-a i zemalja Informbiroa, njihovu riješenost da vlastitim snagama izgrade veliko djelo koje su još 1941 godine, ravno prije osam godina, počeli stvarati. Od ustanka do danas prošlo je osam godina. Tih osam godina opjevao je narod-borac i narod-pjesnik rezonujući uvijek duboko i u isto vrijeme jednostavno. One, te narodne pjesme, izražavale su njegove težnje i u njih je narodni pjesnik unio žar bitaka za slobodu, ljubav naroda prema Partiji i drugu Titu, prema svemu što je napredno, prema svojoj zemlji. One su odraz one neizmjerne snage koja je kao bujica nezaustavljeno krenula naprijed, silna u borbi a danas u stvaralačkom ratu. Evo nekih od stihova:

Kozara je pet brigada dala
tri momaka dvije djevojaka,

ili stihovi iz »Pjesme o Zdravku proleteru«:

Snijeg pada i hoće i neće
Zdravko s četom proletera kreće.
Crven barjak, mladi partizani,
sa Zdravkom su momci odabrani.
Sa Grmeča odjezdiše vuci
u planine prema Banjoj Luci
Ide Zdravko, barjak mu se vije,
Vrbas pije, a četnike bije.
Mlada trava raste na uvojke,
knjigu pišu grmečke djevojke.
Druže Zdravko, junačke ti vjere,
pozdravi nam naše proletere.
Drug je Zdravko perjanica stara,
djevojkama soko odgovara.
Oj grmečka grudo djevojaka,
primite pozdrav od naših junaka.
Snijegom su se zametnuli puti
mrki Grmeč u maglama ćuti.
Zdravko piše, svima pozdrav šalje —
proletera četa kreće dalje.

O ustanku na Kozari govore ovi stihovi:

Sa istoka zora rudi,
ustanak se kod nas budi.
Nasred gore, gorske ploče
partizanska borba poče.
Naša borba se razvila
sa bukovih tvrdih žila.
Tu je borbu Mladen digo
i narodu želju stigo.

O Oslobođenju pjevaju ovi stihovi

Oj proljeće, i ti stiže,
i pobjeda s tobom bliže!
Oj proljeće, ti veselo
prošetaj kroz naše selo.
Kroz krajeve prođi ove.
ugledaćeš stvari nove.

A o patriotizmu naših ljudi, o saznanju da je sloboda krvlju izvojevana, da je stvorena država radnog naroda govore ovi:

Za radnika i seljaka
zasijala petokraka.
Domovino, majko mila,
velika je tvoja sila.
Postala si zlatna grana —
sve kroz borbu partizana.

Stihovi pjevaju o izborima, o Kongresu omladine i o svim značajnim datumima iz našeg života. Oni su odrazili i period obnove i odnos naroda prema opštem zadatku izgradnje zemlje.

Tako nekoliko stihova kaže:

O moj tata, šalji me na prugu,
da ne nosim u svom srcu tugu.
Mene mati na stanicu prati,
kćeri moja — udarnik se vrati.
Otišlo je moje janje bijelo
gradit' prugu Šamac—Sarajevo.

A o Petoljetki ovako:

Pet godina planskoga nam rada —
procvjetaće naša zemlja mlada.

Pjesma govori i o našoj izgradnji i kaže:

I moja je sad otišla dika
na izgradnju novog Željeznika.
A i moja sada dika mlada
na izgradnju novog Beograda.
Moja dika kada to izgradi
ponosno će kući da se vrati.

I o borbi za socijalistički preobražaj sela narod pjeva:

Na terenu ispod Kozarice
procvjetale radne zajednice.
Mi imamo u našemu selu
zajednicu kao ružu bijelu.
Kad u polju zamiriše cvijeće
tad brigada veselo se kreće,
i bićemo prvi iz brigade,
udarnici što u polju rade.
Zorom ranom pjesma nam se ori,
Idu naši radni bataljoni.
Zajednica raširila krila,
postala je naša kuća mila.
Druže Tito, jagodo iz rose,
sa tobom se narodi ponose.

Odgovor naših naroda klevetnicima socijalističke Jugoslavije može da se vidi iz narodnih pjesama koje su ponikle u svim krajevima naše zemlje. Narod Kozare izražavajući svoje ogorčenje i prezir ovako pjeva:

Druga Tita riječi su nam mile
da su jače pravde nego sile.
Partija nam ko granitna stijena,
svaka laž se razbija ko sjena.
O Judine, sram te bilo svijeta
što nam džabe zemlju okleveta.
Okleveta zemlju socijalizma
uvjek vjernu nauci marksizma.
Dok se na nas kleveće i laže,
radni narod zakletvu polaže:
Čuvaćemo tekovine drage,
uzdamo se u vlastite snage.
Naša braća iz male Koruške
ne saginju svoje glave muške,
borbu svoju oni nastavljaju
i za pravdu i dalje pitaju.
Naš će narod borbu nastaviti,
jer istina mora pobijediti.
Druže Tito, vođo komunista,
Partija je kao sunce čista —
da čistija od žita je bijela
dokazaće njena daljnja djela.

A o Partiji, organizatoru narodnog ustanka, rukovodiocu u oslobodilačkoj borbi i danas u izgradnji socijalizma narod pjeva:

Kompartijo, mirisavo cvijeće,
ćio narod za tobom se kreće.
Oj Partijo, svetinjo najveća,
ti si ponos i narodna sreća —
da te ne bi, ne bi ni nas bilo,
što god počneš čestito ti bilo.

A o drugu Titu narod je ispjevao mnogo stihova, on ga upoređuje sa onim što mu je najlepše i najsvetije i sa puno nježnosti i ljubavi pjeva o svome Maršalu:

Druže Tito, naš Maršale prvi,
mi smo tebe dobili u krvi.
Ti si bio vođa svih brigada,
tvojom borbom nestalo je jada.
Druže Tito, jagodo iz rose,
sa tobom se narodi ponose.
Druže Tito, naš narodni sine,
kličemo ti s Grmeča planine:
Dok se Tito po zemlji našoj šeće
s nama drugi komandovat neće.
Ova nam je pjesma najmilija —
da nam živi Tito i Partija.
Kunemo se našem drugu Titi
da ćemo se do kraja boriti.
Što je više kleveta i laži,
druže Tito ti si nama draži.

To su neki od stihova ponikli u Knežpolju, na Grmeču i najčešće na Kozari. Riječi je od svega oni sami mnogo kažu. Kažu o tome kako je pod rukovodstvom Partije narod izvojevao slobodu, kako naši ljudi grade socijalizam i kako strahovito preziru sve ono što pokušava da nam se ustoboči na svijetlom putu. I još nešto — one pokazuju svu visoku svijest naroda koji su se od ugnjetavanih i bespravnih ljudi podigli visoko zahvaljujući svojoj Partiji. Taj narod se kroz revolucionarnu borbu uzdigao i zakoračio krupnim koracima naprijed i uzevši vlast u svoje ruke, svijestan svojih snaga, krenuo da izgrađuje svoj život onako kako to treba. Takav narod dobio je mogućnost da ispolji dugo prigušivane osobine on je i kroz punu pokazao sve ono što on nosi u svojim njedrima, svoje visoke moralne osobine i svoj smisao za umjetnost. To bi se moglo sažeti kratko i u stihovima:

Oj Kozaro, divno opjevana,
u najtežem času nasmijana.
Oj Kozaro slavom ovjenčana
oj Kozaro divno nasmijana.

Kako može da dirne čovjeka i ovakav susret sa Kozarom i Krajinom, još jedan susret sa dušom naših naroda.

Nada VALENČIĆ

POSETA ČLANOVA UDRUŽENJA KNJIŽEVNIKA SRBIJE CRNOJ GORI

Članovi Udruženja Srbije, beogradski književnici Branko Ćopić, Tanasije Mladenović, Dušan Kostić i Eli Finci posetili su krajem juna Crnu Goru i, zajedno sa članovima Povereništva Saveza književnika za Crnu Goru, Jankom Đonovićem i Mirkom Banjevićem, održali književne večeri na Cetinju i u Titogradu Nikšiću, Hercegnovom, Kotoru i Ulcinju.

Održane u organizaciji Saveza kulturno-prosvetnih društava, ove književne večeri beogradskih književnika bile su dobro posećene. U svim mestima koja su obišli, književnici su dolazili u dodir sa kulturno-prosvetnim radnicima, umetnicima i književnicima-početnicima Na tim književnim večerima beogradski i crnogorski književnici čitali su mahom svoje najnovije stvari, pesme, pripovetke i kritike, koje su inspirisane socijalističkim preobražajem našeg života i borbom protiv informbirovskih nepravdi i kleveta Književno veče održano u Titogradu, pred ogromnim brojem publike, i kome su prisustvovali članovi vlade Crne Gore na čelu sa Blažom Jovanovićem, pretvorilo se u kulturno-političku manifestaciju

Na svom putu kroz Crnu Goru, književnici Srbije imali su prilike da se uvere kako se »pasivna« Crna Gora svuda pretvara u jedno živo radilište socijalističke izgrdanje.

---

koliki Slovaci, profesori Petefijevi po mađarskim gimnazijama, imaće oko ovih pitanja muke sa Petefijem; i on s njima. Jedan od njih bio je glavom Jan Kolar, Petefijev nastavnik veronauke u peštanskoj evangeličkoj gimnaziji, koji je uzalud a na svoj veliki jed pokušavao da svoga pitomca pridobije za panslavističke ideje. Drugi, daleko gori, neki Lihard, uspeće da njegov genijalni učenik, odlikaš kome je inače istorija bila najomiljeniji predmet, iz istih razloga omrzne i istoriju, i rimske karaktere, i sve nauke, a pomalo i život pa i ceo svet. Takvi profesori su još u gimnaziji primorali Petefija da dođe na misao da promeni svoje ime. A ovaj mladić bio je od onih koji doslovce održe ono što smisle. Odista, svoju prvu štampanu pesmu (dogodilo se to 22 maja 1842) on je još potpisao svojim krštenim imenom: Petrovics Sándor; odmah potom odbaciće ga, definitivno, i s punim pravom, pa će tada sam načiniti za sebe ono koje će docnije proslaviti. Samo će još, docnije, literatorska pakost u 1847-oj, kada će Petefi voditi svoje žestoke literarne raspre, i korteška bestidnost u 1848-oj, kada će se kandidovati za narodnog poslanika, usuditi da mu kao najveću uvredu dobace u lice njegovo nemađarsko poreklo. Tada već, međutim, ta reč nije mogla sramotiti Petefija, nego samo one koji su njome hteli da se bore protiv njega. Istina je jedna, i jasna: ako ima pesnika koji je izrazio duh mađarskoga naroda i u doslovnom značenju te reči otkrio ga, ako ima pesnika koji bi bio kadar da izrazi još neprobuđenu misao najširih mađarskih seljačkih maša u eposi oko 1848, bio je to Petefi. Bolja mu krštenica od ove ne treba.

Ako je život Petefijev i bio kratak, bio je on gusto nabijen intenzivnim doživljajima, bogatim iskustvima i najneočekivanijim promenama; nije nikakvo čudo ako su se u njegovoj kao gar crnoj kosi već u dvadeset petoj godini počele javljati prve sede. Otac njegov, preduzimljiv i dobrodušan, poverljiv i plahovit, po zanimanju krčmar i mesar, bogati se u Feledhazi naglo i odjednom. Tako je detinjstvo i prvu mladost Petefi proveo u blagostanju, skoro bogatstvu. Ostavivši mlađega sina kod kuće, da nastavi njegov zanat, otac posvećuje veliku brigu Petefijevom školovanju: može mu se, a dečak je očevidno darovit. Pritom otac ima i neki svoj sistem (docnije će se ispostaviti kao vrlo dobar): prva četiri razreda gimnazije Petefi svršava u pet raznih škola, jer otac ni sa jednom nije zadovoljan, hteo bi da mu sin uči u najboljoj. Tako Petefi dospeva najzad i kod peštanskih pijarista, a to je bila valjda najbolja škola u zemlji. Na taj način je pesnik još kao dete obišao najrazličitije krajeve Mađarske, i u ono doba slabih saobraćajnih sredstava upoznao već ono što ni mnogi starac nije znao; docnije će on sam ovo upoznavanje svoje otadžbine upotpuniti do neverovatne mere: sasvim je izvesno da u njegovo doba nije bilo čoveka koji bi čitavu Mađarsku poznavao tako intimno kao on. Kao đak, on stanuje u najuglednijim građanskim kućama, ima sve što mu samo srce poželeti može; kao sve da se zaverilo da mu život pokaže sa najlepše strane. Đak je odličan. Inače, ima u njemu nešto od rano zrelog deteta. Ćutljiv je, i ćudljiv, i nedruževan; čas bukne u raskalašnoj razdraganosti igre, čas se mrgodno povlači u samoću, zaštiđen svojom veselošću; preosetljiv je, razdražljiv, plahovit, ali ume da se savlađuje, u jogunastom prkosu. Rano se zaljubljuje, piše stihove; uči klavir, uči francuski (dodajmo odmah: i naučiće ga; latinski i nemački znao je iz ranije; docnije će još savladati engleski, početi raditi italijanski). Uspesi i sreća prate ga svuda. A onda, usred tog srećnog života, prvi udarac, nemilosrdan i surov, koji iz temelja potresa čitav njegov život.

Dobrodušni otac Petefijev umeo je zgrnuti bezmalo jedno bogatstvo, i za kratko vreme; nije ga umeo sačuvati, i u duši je vazda ostao siromašak koji je i bio. Sve su mu imanje razneli prijatelji i kumovi, i lakoverni stari krčmar se odjednom našao bez igde ičega: vlasnik nekolikih kuća — ostao je bez krova nad glavom, dojučerašnji ugledan građanin nema više čime da školuje sina. Izgledalo je u jednom trenutku tako da će se i Petefi morati latiti očeva zanata. Po ocu, tako bi i bilo. Ali, Petefi se ne da lako: on već ima doživljaja u jednoj oblasti koja mu se ne napušta. Školarina se nekako skrpi, i on odlazi u sredinu sasvim novu, gde niko ne pamti njegove uspehe i lepe dane, u Šelmec. I tu počinje kao odlikaš, ali je sada stipendist, sa besplatnim ručkom, sve na njemu i oko njega je sirotinjsko; dodajmo ovde jednom za uvek: sirotinjstvo ga od sada neće napuštati do poslednjega dana, ono srećno detinjstvo ostaće samo uspomena. U ovoj novoj školi, u ovako teškim prilikama, dolazi Petefijev sukob sa onim Lihardom, i nekadašnji odlikaš postaje rđav đak, a odmah potom gubi i stipendiju. On tada donosi odluku: da je njegova sudbina umetnost, biće ili glumac ili pesnik. Tada mu je šesnaest godina. Rasprodaje svoje knjige i posteljinu, kupuje za dobijeni novac kolača i likera i počasti drugove; a onda, 15 februara 1838, u ponoć, usred zime, bez sredstava, kreće u vejavicu, u Peštu, peške. (To je prvo njegovo duže putovanje peške; docnije, on će na taj način upoznavati svoj narod; ne iz nekih turističkih pasija, da bi dokazao kako je izvrstan pešak — a bio je izvrstan —, nego što je to bio za njega jedini način da putuje kada je morao putovati, pošto za kola nije imao novaca.) Putovao je 17 dana, nije propao na tome putu, stigao je u Peštu. Postao je statista u Narodnom pozorištu. Tačnije rečeno, pridržavao je konje gospodi posetiocima pozorišnih pretstava (nije li isto to bio i Šekspir?), u pauzama donosio glumcima pivo i kobasice, nameštao kadikad i kulise, ali je oči u oči sagledao Verešmartija i Bajzu, a to je za njega bilo dosta. Otac ga je spasao ove bede i vratio ga kući, u školovanje još teže nego prošlogodišnje.

Već to leto međutim on je pun nade i ponovo srećan. Jedan očev dužnik, jedan od onih koji ga je prevario, u nemirnoj savesti obeća da će školovati mladića i uzima ga preko leta u svoju kuću. Dolazi tada slavna scena sa pismom: tobožnji dobrotvor piše sa puta svojoj ženi i naređuje joj da Petefiju da »nekoliko forinata, pa neka odlazi kuda ga oči vode, jer od njega nionako neće biti ništa drugo do komendijaš«. Žena ovo ne sme da saopšti Petefiju, nego pismo diskretno zaboravlja na klaviru za kojim ovaj svakodnevno svira. Petefi pročita pismo, i bled kao krpa isteturá iz sobe. To se desilo 4 septembra 1838, pred veče. Sutradan, pesnik napušta onu kuću, a već 6 septembra prijavljuje se za vojnika, u Šopronu; s obzirom na to kako je tada odlazio u vojsku, pad dublji od ovoga ne može se zamisliti. Ali, on se nada da će njegov puk biti premešten u Tirol ili Italiju, a on će odande lako prebeći u Švajcarsku, u »otadžbinu Vilijama Tela i Slobode«, kako piše u jednom pismu prijatelju.

Ali je za sada još u kasarni, a iskustva, nimalo lepa, nižu se jedna za drugim. U kasarni vojnici spavaju sve po dvojica u jednom krevetu: Petefiju za druga dodeljuju najprezreniju ličnost stoleća, jednog musavog Ciganina. Osim toga, njegov neposredni starešina, neki kaplar, ne da mu predahnuti: neprestano ga kažnjava da čisti kasarnski krug, da stoji na straži na ciči zimi, ne dopušta mu da čita knjige pozajmljene iz licejske biblioteke, ne dopušta da piše. On ipak, i tu, dospeva da čita, piše, radi i sanjari o budućnosti. Puk njegov međutim ne premeštaju u Italiju, nego u Hrvatskoj; tako on dolazi u naše krajeve. Maja i juna 1840 on je u Karlovcu, u vojnoj bolnici, bolestan od tifusa; septembra je u Zagrebu, ponovo u bolnici, i njegovo je stanje tako rđavo, da doslovno posrće od slabosti, bezmalo na ivici groba. Najzad se sažale na njega i februara 1841 otpuštaju ga konačno iz vojske. U iznošenoj letnjoj uniformi, izbolovan i potpuno oronuo, stalno putujući peške (Zagreb-Šopron-Papa-Požun-Đur-Pešta-Dunaveče), on se vraća roditeljima. Za kratko vreme opet se pridružuje jednoj putujućoj glumačkoj trupi, pa najzad odlazi u Papu, rešen da iz svojih sopstvenih sredstava, davanjem časova, završi školovanje. A tada, u najvećoj bedi i napuštenosti, javlja se neočekivano prvi znak topline, ljubavi i priznanja.

Najugledniji časopis u zemlji štampa mu pesmu. Pesma je, po ukusu onoga vremena, vinska; ali, šta to mari. Njemu za sada još nije važno šta piše, nego da ume pisati, da tako misli i Verešmarti. Uskoro će pokazati šta ume. Jer ubrzo dolazi i prva velika pesma, U mojoj otadžbini. Sve što je dotle napisao on će odbaciti nepogrešivošću pravoga znalca; ovu jednu staviće na čelo svoje prve knjige. Ona je i danas onde, s punom čašću. Bilo mu je tada devetnaest godina.

Valja reći: neobično mnogo zna ovaj mladić, već sada. Gde je sve to naučio, i od koga? Učio je dotad, i učiće docnije, neprestano, od Horacija ali i od Hajnea, od Beranžea i od Lenaua, od Šelija i od Bajrona. Zatim, od onoga Ciganina na čijem se telu grejao; od onoga kaplara takođe; poučio se i onim na klaviru zaboravljenim pismom; učio od onoga Liharda, kao i na svojim pešačenjima uzduž i popreko čitave Mađarske: — učio se svojim životom, probijajući se kroz njegove zamke kako je najbolje umeo, strpljivo i nestrpljivo.

Putuje na primer u Peštu, deregijom, Dunavom, u društvu piljarica i biroškinja. Deregliju vuku ljudi, kao u klasičnoj slici sa Volge. Pred veče, nalaže se vatra, i uz kotlić siromašnog jestiva priča se i peva; bogata mašta puka se u prisnom razgaljenju otvara pred njim. A Petefi odavno već ume jezikom i mišlju maloga sveta. Jednu od onih devojaka on uči dvema svojim pesmama: one smesta budu prihvaćene i otpevane. Mnogo je važnije ono što je on naučio od biroškinje. Sluhti, vreba; zna šta mu treba. Tako on skuplja znanja. Nemoguće je bez ganutosti misliti na ovakva njegova putovanja i ovakve njegove studije; jer to je prava reč za njih.

Najveći pesnik prethodnoga naraštaja, Verešmarti, prvi ga primećuje. Verešmarti se grozi epigona: dosta mu ih je. Ali, on sa iznenađenjem i radoznalošću diže glavu nad Petefijevim rukopisom: prepoznaje smesta čisti i zvonki ton novoga pesnika. I mladić mu se dopada: skroman je, povučen, ozbiljan. Vidi se, ima težak život: sada je opet glumac — po koji put? —, u Kečkemetu, živi u najvećoj bedi. Hteo bi da igra Hamleta i Koriolana — naročito Koriolana —, ali njegovi drugovi smatraju da je rđav glumac. Da li je odista bio rđav? Uvek ima strašnu tremu. Govorio je malo nazalnim prizvukom, ali se, verovatno kao i Aranj, i on usuđivao da na pozornici, drukčije no njegovi razmlatani savremenici, govori normalnim mađarskim akcentom. Zna se na primer da je Budalu u Kralju Liru igrao sa velikim uspehom, i pritom dobio nagradu. Verovatno je i na pozornici hteo ostvariti ono što i u poeziji: prirodnost i jednostavnost. Morao je onda izgledati i rđav, rušeći time uvrežene navike i svetinje pozorišne.

Zato i ne može dugo ostati u pozorištu: eno ga sada već u Požunu. Onde prepisuje — svojim čitkim, divnim rukopisom — izveštaje sa brbljive staleške Dijete, za bedan honorar. Nema stana, spava po parkovima i stajama; nema ni košulje, nego otrcan kaput navlači onako direktno, na golo telo: ide u poklonjenim cipelama, velikim kao dečji grob. »Prosjak sam«, pisao je u to doba, u jednom pismu. Šta li je, u onakvim svojim prilikama, sa onakvim svojim poznavanjem narodnoga života, mogao misliti o planovima narodnih otaca, koji su u svojim natenane raspredanim diskusijama za oslobođenje jobađa (kmetova) predviđali rok tačno od 72 godine, dakle taman za godinu 1914-tu?

U ovome trenutku on ima već dvanaest štampanih pesama, međutim; poznavaoci, svi koji vode računa o onome šta se dešava u književnosti, već su ga dobro uočili, motre na njega i dalje. Dovode ga u Peštu i daju mu posla, nešto dostojno književnika: da prevede jedan roman. Za trenutak, on će da odahne. Uvek je imao smisla za red, sistematičan rad, neprekinut napor; tokom narednih godina on će te sklonosti još razviti; gadi se bohemstva. A radnik je divan: onaj roman od 900 strana preveo je za tri nedelje. Međutim, čim taj posao odgurne od sebe, ostaviće Peštu: hoće da prvo raščisti sa svojim sposobnostima, da ozbiljno radi a ne prevodi kojekakve romane. Kupuje frak, paroku, šminku, sve stvari neophodne glumcu, i kreće na put.

Opet je glumac. Provodi jednu užasnu zimu u Debrecinu. Bolestan je, skroz propao, sama je koža i kost, povodi se od slabosti; prodaje, jedno za drugim, onaj frak i sve ostalo nakupovano od prevodilačkog honorara. U sobetini na čijem se prozoru uhvatili ledeni cvetovi a koji gleda pravo na varoška vešala, na nezaloženoj furuni koja mu služi umesto pisaćeg stola (njega, naime, nema), sa slikom Verešmartija i Viktora Iga na zidu, on piše, ogrnut izrešetanim vojničkim šinjelom. Nove i stare pesme prepisuje u svežanj plave hartije, pa po snežnoj kiši, opet peške, kreće u Peštu, pravo Verešmartiju: moli ga da mu pomogne da izda knjigu stihova. U ono doba knjige su se i kod Mađara izdavale baš kao i kod Srba, prenumeracijom; ali, valjalo je naći neko društvo, ili pouzdanu ličnost, koji će kod publike i štamparije garantovati za trgovačku ispravnost posla: jednima, da će knjigu odista i dobiti, drugima, da će troškovi biti isplaćeni. I pored Verešmartijeva usrdna zalaganja knjiga teško da bi izašla da se u kritičnome trenutku nije našao jedan knjigoljubac-krojač, koji je odrešio kesu i platio potrebnih 60 forinata. Tako je u proleće 1844 izašla iz štampe prva Petefijeva knjiga, Stihovi.

(Nastavak u idućem broju)

PRVA DVA KOLA „OGLEDA IZ KNJIŽEVNOSTI“

Izdavačko preduzeće »Prosveta« popunilo je svoja izdanja jednom novom edicijom, koja pretstavlja značajnu i korisnu novinu u našoj izdavačkoj delatnosti. U serijama od po dvanaest svezaka malog formata otpočeto je sa izdavanjem biblioteke »Ogledi iz književnosti«, u kojoj izlaze odabrani članci i eseji naših najpoznatijih savremenih kritičara. Neki od ovih ogleda o našim klasičnim piscima bili su rastureni po pojedinim brojevima predratnih naprednih časopisa, do kojih je danas veoma teško doći. U ovoj ediciji ti su članci prvi put prikupljeni, zajedno sa najboljim radovima iz oblasti kritike i književne istorije, objavljenim posle oslobođenja.

Dvadeset i četiri ogleda, sabrana u prva dva kola ove edicije,* pružaju već jedan značajan presek, istina nepotpun i fragmentaran, kroz našu istoriju književnosti, prikazujući život i stvaralaštvo nekolicine naših najznačajnijih pisaca prošlosti i osvetljavajući istovremeno istorisku epohu i kulturno-političke prilike u kojima se razvijala njihova delatnost. Dok se ne objavi novi udžbenik iz istorije književnosti, koji je u pripremi, ove knjižice će korisno poslužiti mnogobrojnim čitaocima, a prvenstveno učenicima srednjih škola i studentima, koji su u svome radu na upoznavanju naše kulturne prošlosti nailazili na znatne teškoće, ne raspolažući potrebnom literaturom. U ovoj seriji ogleda iz književnosti oni će dobiti koristan priručnik u kome će naći uglavnom najtačnije ocene o stvaralaštvu klasika naše književnosti koje je naša kritika do sada dala, a istovremeno u najboljim među ovim studijama, — koje nisu sve na istoj teoretskoj i književnoj visini, — i primere temeljnog proučavanja kulturno-istoriske problematike sa savremenog naučnog stanovišta.

Pružajući čitaocima izbor najboljih ogleda naših savremenih pisaca o književnim likovima i pojavama našeg kulturnog razvoja, nova »Prosvetina« edicija pruža, pored ostalog, i vidljivo svedočanstvo o znatnoj teoretsko-principijelnoj visini na kojoj se nalazi naša savremena kritika, ponikla u žestokim predratnim ideološko-političkim borbama za pravilno naučno osvetljavanje savremene književnosti i kulturnog nasleđa, osnažena danas i produbljena zahvaljujući svestranoj kulturnoj revoluciji koja se ostvaruje u našoj socijalističkoj zemlji.

M.

---

* Prvo kolo: 1) Đorđe Jovanović: Humanizam i rodoljublje Dositejevo; 2) Milova. Đilas: O Vuku Karadžiću; 3) Radovan Zogović: Njegoševa poema o borbi i slobodi; 4) Đorđe Jovanović: Epska istina prote Mateje Nenadovića; 5) Milan Bogdanović: Branko Radičević; 6) Jovan Popović: Sterija i počeci srpske drame; 7) Miroslav Krleža: O Marinu Držiću; 8) V. Latković: Stjepan Mitrov Ljubiša; 9) Anton Slodnjak: Fran Levstik; 10) Milan Bogdanović: Dečja poezija Zmajeva; 11) Jovan Popović: Đura Jakšić i njegovo doba i 12) Otokar Keršovani: O Šenoi.

Drugo kolo: 1) Jovan Popović: Svetozar Marković; 2) Velibor Gligorić: Jakov Ignjatović; 3) Đorđe Jovanović: Odlomci o L. Lazareviću; 4) Krešimir Georgijević: Josip Kozarac; 5) Đorđe Jovanović: Pravi smisao Rankovićevog pesimizma; 6) Marijan Jurković: O Vjenceslavu Novaku; 7) Đorđe Jovanović: Radoje Domanović u svome dobu i današnjici; 8) Boris Ziherl: Ivan Cankar i njegovo doba — Ivan Cankar kao publicist; 9) Đorđe Jovanović: Nušić kroz pedeset godina srbijanskog društva; 10) Marin Franičević: Proza Dinka Šimunovića; 11) Eli Finci: Dva lika (B. Ćosić — A. Cesarec), i 12) Boris Ziherl: Povodom sedamdesetogodišnjice Otona Župančića.

Druga kulturno-umjetnička smotra Crne Gore

Druga kulturno-umjetnička smotra Crne Gore, koja je održana ovog mjeseca na Cetinju, bila je smotra uspjeha na polju izgradnje socijalističke kulture u ovoj republici.

Prije osam mjeseci na prvoj smotri bilo je okupljeno svega oko 17 društava i grupa sa oko 700 učesnika, dok ih je sada bilo 51 sa 1 700 izvođača programa. Po svim srezovima održane su smotre na kojima je učestvovalo preko 5.000 izvođača, a po raznim selima, seljačkim radnim zadrugama i mjestima Crne Gore formirano je u toku priprema oko 120 kulturno-prosvjetnih i kulturno-umjetničkih društava i grupa. Ovaj snažni polet kulturno-umjetničkog života doprinio je još čvršćem povezivanju sela i grada. Kulturno-umjetnički radnici iz gradova pomagali su seoskim grupama, a Narodno pozorište u Cetinju smanjilo je broj pretstava da bi stručno pomoglo seoskim dramskim grupama. Mnoge sekcije, učesnice prve smotre znatno su se omasovile i kvalitetno napredovale. Dramske sekcije iz Kotora i Nikšića čak su prerasle u sreska narodna pozorišta.

Festivalski dani dali su Cetinju sasvim nov izgled. Ulice su bile ispunjene pjesmom i šarenilom nošnji a sa lica učesnika izbijala je radost. Graditelji Titograda, radnici iz Tivta, gorštaci ispod Durmitora, zadrugari iz Polimlja, Šiptari iz pograničnih krajeva, pioniri i đaci — sve se to sleglo na Cetinje da kroz međusobno takmičenje pokaže nivo svog kulturnog uzrasta kao i da oproba snage na ovom poprištu borbe za socijalizam.

Skoro pet dana 111 raznih sekcija neprekidno je izvodilo svoj program u Narodnom i Pionirskom pozorištu i reprezentativnom Domu kulture, koji je uoči same smotre završen. Dom je završen prije roka, te su među još svježe malterisanim zidovima odjeknule pjesme dvadeset horova, koji su uzeli učešća na ovoj smotri. Pjevala su i četiri pionirska hora Hor sindikalnog društva »Stanko Dragojević« iz Titograda istakao se kvalitetom svog programa, naročito umjetničkim izvođenjem kompozicija »Oj sokole« i »Tito nek vodi nas«. Ovaj hor je s pravom odneo pobjedu na smotri. Istakli su se i horovi »Radoje Dakić« iz Nikšića, »Orjen« iz Hercegnovog, omladinski hor »Budo Tomović« iz Titograda i ženski hor iz Kotora. Po prvi put su na smotri nastupili ženski horovi i orkestri. Naročito se istakao ženski mandolinski orkestar iz Pljevalja, koji je bio sastavljen većinom od muslimanki.

Na ovoj smotri bilo je okupljeno 19 dramskih sekcija. To su bili samo pobjednici sa sreskih smotri. Na republičkoj smotri pobedila je dramska sekcija društva »Stojan Cerović« iz Nikšića, koja je prikazala komad »Ruski ljudi« od Simonova. Dramska sekcija iz Danilovgrada zauzela je drugo mjesto prikazivanjem komada »Pamet u glavu« od Pavičića, a treće mjesto grupa iz sela Donja Lastva sa komadom »Iz mraka« od Feldmana. Seoske grupe nijesu mnogo izostajale iza gradskih u prikazivanju raznovrsnog repertoara na kome su se nalazili pozorišni komadi Nušića, Kočića, B. Stankovića, Glišića, M. Bora, Klopčića, I. Ćaće, Dončevića i drugih naših dramskih pisaca.

Nastup 15 folklornih grupa iz raznih krajeva Crne Gore unio je najviše svježine i živosti u ovu smotru. Tu se selo najviše angažovalo. Tipičan je primer šiptarskog sela Šestani, čija se folklorna grupa, iako prvi put, probila zahvaljujući kvalitetu ovog izvođenja preko sreske na ovu smotru. Na čelu folklorne grupe ovog sela nalazi se sam pretsjednik mjesnog narodnog odbora i aktivno učestvuje u njenom radu. Grupa je dobila drugu nagradu, dok je folklorna grupa sa Crnogorskog Primorja zauzela prvo mjesto. Sve ove grupe otkrile su veliko folklorno bogatstvo Crne Gore i pokazale da postoje dobri uslovi za formiranje profesionalnog republičkog ansambla narodnih igara i pjesama. Ansambl bi imao dobar podmladak u pionirskim folklornim grupama Kotora, Nikšića, Cetinja i sela Boljevića, koje su se istakle na ovoj smotri.

Preko 40 instrumentalnih i vokalnih solista, narodnih pjevača i svirača pokazalo je veliki napredak, naročito u kvalitetu umjetničkog izvođenja.

U okviru ove smotre otvorena je i izložba radova učenika Škole likovnih umjetnosti iz Hercegnovog. Gluvonijemi učenik Branko Tomanović nagrađen je za najbolju skulpturu, a takođe su nagrađeni najbolji akvareli i grafike. Na završetku smotre podijeljene su novčane nagrade kulturno-prosvjetnog saveza Crne Gore najboljim grupama i pojedincima, koji su se istakli na smotri, u ukupnom iznosu od 763.000 dinara. Takođe su nagrađeni pojedinci koji su se naročito istakli u pripremama za ovu smotru.

Na smotri se snažno manifestovao kulturni preobražaj našeg sela i grada, kao posljedica kulturne revolucije koja je zahvatila i posljednji crnogorski zaseok. Smotra je bila i nešto više, jer je potvrdila riječi druga Vuka Radovića, člana CK KP Crne Gore, koji je otvarajući ovu smotru rekao između ostalog:

»Ova smotra je ujedno i veliki prilog borbi protiv informbirovštine, tog novog zla na pozornici međunarodnog radničkog pokreta, i ona ubjedljivo govori o novom socijalističkom životu u novoj Jugoslaviji, koji se snažno gradi i koji će uskoro biti izgrađen. Socijalizam na djelu odražava se i vidi u svakom kutku naše zemlje. On se jasno vidi i kroz našu kulturnu manifestaciju«.

A. B.

PRVA BIBLIOTEKARSKA ŠKOLA U BEOGRADU

Ove godine otvara se u Beogradu prva bibliotekarska škola u kojoj će nastava trajati tri godine. U njoj će se izgraditi prvi kvalifikovani kadar mladih bibliotekara koji će po završetku školovanja biti raspoređeni na rad po već postojećim bibliotekama ili u novim narodnim knjižnicama.

Nastavni plan škole obuhvata opšteobrazovne predmete: književnost, fiziku, hemiju, matematiku, istoriju, geografiju i filozofiju, pored stručnih: nauka o knjizi — istorija pisma, knjiga i štampa, bibliotečka tehnika, — bibliografija, bibliotečka obrada knjige, istorija biblioteka i rad sa čitaocima. Osim toga od stranih jezika obavezan je ruski, a engleski ili francuski po izboru. Za sve vreme školovanja učenicima će biti obezbeđen stan i hrana, a siromašnim učenicima će biti dodeljene stipendije u najvećem iznosu koji je dosad davalo Ministarstvo prosvete NR Srbije. Nastava u školi biće propraćena praktičnim radom u beogradskim bibliotekama. Učenici će takođe odlaziti u pozorišta i bioskope, na izložbe i koncerte, izlete i ekskurzije kako bi se upoznali sa našim kulturnim životom.

RAZVOJ AMATERSKIH POZORIŠTA U VOJVODINI

Na sednici Dramske sekcije Saveza kulturno-prosvetnih društava Vojvodine usvojena su nova pravila za iduće takmičenje amaterskih pozorišta i dramskih sekcija kulturno-umjetničkih i prosvetnih društava. Na sednici je takođe sastavljen plan održavanja kraćih pozorišnih seminara pri istaknutijim pozorišnim društvima. Seminari će trajati do kraja septembra i održaće se najviše u Sremu. Predavači na ovim seminarima biće određeni iz redova onih pozorišnih radnika-amatera koji su završili tečaj za rukovodioce amaterskih pozorišta i dramskih grupa.

Na sednici je doneta odluka da se uskoro pristupi izgradnji nastavnog plana za rediteljski tečaj, koji će se održati u Novom Sadu ove jeseni. Na tečaj će se primiti amateri koji su završili kurs za rukovodioce amaterskih pozorišnih i dramskih grupa i, izuzetno, oni pozorisni radnici koji su stekli veliko praktično iskustvo u radu.

UTISCI SA AUTO-PUTA

DEVETA SEKCIJA

Na stanici, sedeći na gomili istovarenih greda, očekujemo dolazak specijalnog voza sa novom grupom graditelja — srednjoškolaca iz Makedonije. Tu je i Đura Vidović, koji se posle dve smene, provedene na Autoputu, vraća kući. U njegovom selu Junuzovcima, kraj Bosanske Gradiške, osnovana je seljačka radna zadruga »Prvi maj«. Smatra da je u ovom času njegovo prisustvo korisnije tamo.

Đuro priča:

— ... U svakom žitu imaš i kukolja. Dešava se da se među najboljim omladincima nađe poneki sa manom: sebičan, zavidljiv, lenj. Ali ne može da se održi. Za kratko vreme ga prekalimo. Eto, baš proletos, imali smo jednog takvog. Jova Pantić iz okoline Melenaca. Muka božja. Ničeg da se prihvati, počeli omladinci da se bune. Šta sve nismo pokušavali: molili, savetovali, grdili. Motiku drži kao od bede. Neće da uči, na konferencije ne dolazi, ništa ga se baš ne tiče. Rešavali šta ćemo, rešavali i najzad se odlučismo. Stavimo ga u najbolju trojku. Sve udarnici. Ne znaš da l' bolji drugovi il' radnici. On po običaju više smeta, no što koristi. Ono dvoje ga ipak hvale, a sami zapeli kao da nisu ljudi nego mašine. Isteraše kao obično svoju normu i premašiše je. Čak više nego prethodnog dana. — »E, to Jovi da zahvalimo« — sasvim ozbiljno pričaju oni brigadistima. Razglasilo se po logoru. Svi mu prilaze: »Alal vera Jovane. Ma rekli smo mi, može on.« Nekako ga to zbunilo. Sutradan njegovi drugovi iz »trojke« kao savetuju se sa njim pre početka rada: »Hoćemo li i danas da zapnemo onako, Jovo?« On ćutke sleže ramenima. Ali, da vidiš, zapeo. Isterao svoju normu. Na kraju »trojka« opet prebacila. Sad se i on smeškao, kaže: »Prebacismo«. Sutra opet isto... Kroz nedelju dana bio je među najboljima.

— Jedne večeri — produžava posle malog zastoja — dolazi on k meni. »Hoću u kamenolom« — veli. Mislim: izduvao se. Hoće da promeni sredinu pa opet da lenstvuje po starom. Govorim mu: — »Treba da znaš da je tamo najteže raditi i nije lako istaći se. Kamenolom drži vojska, a oni su odlični radnici«. On tera svoje. Hoće da ide, pa hoće.

— Posle dvadeset dana odem ja do kamenoloma. Bio sam u susednom logoru pa rekoh: hajd da svratim, obiđem drugove i vidim šta je s Jovom. Kad tamo svi o njemu najlepše govore. Uči da čita i piše, posećuje kurs za tešku industriju, na konferencijama prvi. Komandant ne može da se nahvali. Ja samo ćutim a srce ovoliko. »Gde je?« — pitam. »Tamo iza drobilice« — rekoše mi. Nađem ga. Uneo se sav u posao, nikoga ne vidi. Stoji visoko kao prilepljen uz stenu. Rukama zagrlio bušilicu. Od njenih pokreta trese mu se celo preplanulo telo. Mišice nabrekle i, onako u onom oblaku uzvitlale prašine, izgleda kao slika. Bušilica sve dublje zadire u stenu i ostavlja za sobom poširok kanal. Brojim: 32 kanala.

— Jovane! — vičem ga. Od udara čekića, zujanja kompresora i teškog brektanja drobilice, nemoguće je da me čuje. Rešio sam da čekam dok se ne okrene. Sunce je već zašlo, drobilica prestala da radi, kamenolom se praznio... Moj Jova je još bušio. Triestšesti kanal — odbrojao sam. Tada je stao, pažljivo spustio mašinu kraj nogu i ispružio ukočene udove.

— Jovane! — viknuo sam ga opet. Osmeh mu je razvukao široko lice, sav je sinuo. Ništa mu nisam rekao. Zagrlio sam ga snažno i radosno. Razumeo je. Nikad nisam imao lepši dan: doživljavali smo pobede, dobijao sam pohvale, imam i orden, ali ništa ne može da se poredi sa srećom koju sam tada doživeo.

Iz daljine, obmotan sivim oblacima dima, približavao se voz sa omladincima. Kroz miran, nepokretan vazduh odjekuje njihova pesma praćena ujednačenim huktanjem mašine i lupom točkova. Jedva da je stao, a omladinci pokuljali iz svih izlaza, potekli kao mlazevi iz rešeta naglo izvučenog iz vode. Oživela je za čas do malopre pusta stanica i razdrmali se dremljivi putnici na suncu duž stanične zgrade. U toj gomili novajlija možda će se naći još koji Jova. On tek dolazi, ide na radilište, na gradilište da gradi, ali... i sebe da izgradi.

* * *

... Po onome šta sam sve preživeo, čini mi se da sam mnogo stariji nego što sam — priča Vlada Kunić, zamenik komandanta IX sekcije, visok koštunjav omladinac, uzanog crnpurastog lica koje oživljavaju okrugle nemirne oči. Sustigla sam ga na drumu. Išao je ispred mene sa trouglastom zastavicom na ramenu, malo rasklimatanim korakom, kao mornar. «Idem na 27 deonicu — rekao mi je — nosim jednoj njihovoj brigadi prelaznu zastavu«. Koračamo i pričamo o koječemu. Vlada se seća:

... Imao sam osam godina kada sam otišao od kuće. Tja, oterala me nemaština. Živeo sam s obalskim radnicima, na reci. Težak je to život bio. Rad naporan, stalna neizvesnost, zimu dočekuješ sa strahom. Al' da vidiš, bilo je ponekad i lepo. Kad dođe leto — prava blagodet. Posle rada sediš kraj reke, alasi pričaju. Eh, šta su ti sve oni znali, kakvih sam se sve istorija naslušao. A onda, onda sam radio svakojake druge poslove: dirindžio, služio i potucao se — sve do četrnaeste godine. Četrdeset četvrte otišao sam u partizane, u Dvanaestu vojvođansku na Dravi. Srem, zima, poslednji obračuni sa neprijateljem — odmahuje rukom — to sve znaš, ne treba da se priča. Kada je došla sloboda, s njom je za mene došao novi život. Preda mnom su stajali nasipi, kanali, porušene pruge koje je trebalo popraviti, nove koje je trebalo izgraditi. Dosada sam imao oko 10 radnih akcija. Radio sam svašta. Ašovom, gurajući kolica i za mašinom — borio se za kubike, učio, učestvovao u kulturno-prosvetnom radu. Svaki dan sam postajao sve jači, doznavao ponešto novo, osećao kako rastem — svoju školu svršio sam na radilištima. Kasnije sam počeo da učim druge. Bio sam rukovodilac kadrova statistike, instruktor Štaba, rukovodilac SKOJ-a i omladine na Trećoj sekciji, komandant logora kursističkih brigada Autoputa na Novom Beogradu i stručni referent svih mašinskih brigada na tom kursu. Tamo smo osposobili preko dve hiljade stručnih i polukvalifikovanih radnika.

Idemo ivicom trase. Na nekoliko metara od nas stoji baraka u kojoj je zatvoren finišer. Sutra u zoru, čim se teren malo prosuši od kiše, stupiće u akciju. Ovo je komad skoro završenog puta. Kolona zdepastih crvenih buldožera čeka da krene na nove deonice. Duž ivičnjaka razbacano je nekoliko »ježeva«; na ukočenim bodljama zalepila se zemlja. Obamrle mašine izgledaju još bezživotnije ovako sred žive šume čija se stabla nadviruiući jedno drugo, kao radoznali posmatrači, tiskaju s obe strane puta i došaptavaju šuštanjem lišća i zovom zrikavaca skrivenih u rapavoj kori. Vlada je zastao i duboko udahnuo mirisnu paru koja se podiže iz vlažnog tla. Slobodnom rukom napravio je luk ka horizontu:

— Noću, posle obilaska logora često se vraćam ovim putem. Ništa nije lepše nego zastati ovde na visini nasipa i osvrnuti se. Svuda po šumi su logori. Eno vidiš... ono što se belasa tamo napred, pa ono iza njega, i tamo s druge strane. Subotom i nedeljom, a kad se na radilištu postignu naročiti uspesi i običnim danom, pale se oko njih vatre. Kad ih pogledaš odavde... izgledaju kao popadale zvezde, zapletene u granju.

Za tren se izmenio. Malopređašnji jednostavni mladić, koji je govorio ujednačeno i mirno, ustupio je mesto drugom, produhovljenom. Glas mu je pun toplih preliva.

Jednom — osvrnu se — baš tu negde, vraćajući se noću, sam, na svetlosti cigarete — napisao sam pesmu.

— Lakim pokretom glave odbija da je recituje. — Ja se tek učim, moje pesme još ne valjaju. Recitovaću ti jednu drugu, mog druga sa radilišta. Zažmurio je za čas i postepeno pojačavajući glas, počeo:

Samo borovi i kamen siv prate me kroz pustoš Brača.
Sam u planini, bar neko živ uza me da korača.
I dok žudih motike zvuk i pticu da cvrkuta
Pročitah slova »Staljin—Tito« na steni iznad puta.
Tad odmah postah vedriji, jači; prođe me samoće tuga:
Celim su putem samnom išla dva dobra, velika druga.

— Drži časkom — dodaje mi zastavu i pretura po džepovima. Iz plavo ukoričenog školskog »rečnika« čije su stranice od upotrebe pohabane, čita stihove, misli, lepe opaske, delove rečenica iz romana. Posle svakog čitanja zastaje i proverava utisak. Lepo, a? Čekaj i ovo, još — podigao je prst da bi što jače podvukao važnost onoga što će pročitati: »Smisao je života u lepoti i snazi stremljenja ka postavljenim ciljevima i potrebno je da svaki trenutak života ima svoj uzvišeni cilj«. — Vidiš, to je rekao Gorki — kaže zamišljeno. — A moj je cilj sada — Autoput.

Kao čarolijom nestalo je mekog izraza sa njegovog lica, glas mu je otvrdnuo. Klateći se korača visok i preplanuo, zlatne rese prelazne zastavice sijaju se na suncu.

* * *

Na ulazu u logor 27 deonice, smeštenom na ivici šume, srećemo omladince koji raščišćavaju teren. Smeše se i klimaju glavama. Poneki prstima i mimikom pita kome će zastava.

— Zdravo »Korčaginci«! — maše im rukom Vlada. — To je najbolja brigada deonice — objašnjava — Brigada defektnih sluhom »Pavle Korčagin«. Nedavno je postala peti put udarna i Prezidijum je odlikovao Ordenom rada I stepena. Brigadisti nas opkoljavaju. Skoro svi sa manje ili više lakoće govore.

— Više od polovine mojih ljudi su udarnici — kaže njihov komandant. — Imamo dosta učitelja i skoro svi smo naučili da govorimo.

Njihove barake su izvanredno uređene. Naročito štab, crveni kutić, biblioteka. Po policama kompleti najodabranijih dela naših i stranih pisaca, pažljivo uređene pregrade sa časopisima i dnevnom štampom. Po zidovima vise umetnički radovi brigadista: portreti, pejsaži, zidne novine sa literarnim prilozima. Odasvud izbija zadovoljstvo brigadista, sreća koja dolazi od uverenja da su korisni, da i oni, uporedo sa fizički potpuno sposobnim omladincima grade socijalizam.

— Nekad smo živeli po domovima prepušteni sebi, udaljeni od drugih ljudi. Smatralo se da jedino možemo da pravimo četke i nižemo perle — pomažući se rukama, sasvim polako ali vrlo jasno — govori devojka, sekretar brigade.

— Danas nas ima svuda — dodaje njen drug. — U lakoj i teškoj industriji, na umetničkom poslu, naročito kao fotografi. Naši omladinci su poznati kao najbolji radnici.

— Danas je redovan slučaj — kaže njihov učitelj — da gluhonemi samostalno žive i zarađuju. Ne sahranjuju se kao nekad po domovima kao nemoćni bogalji. Kad se osiguraju mnogi se žene, imaju decu.

Shvataš li, koliko je to velika stvar — sa skrivenim uzbuđenjem, malo kasnije dok smo sedeli pred Štabom Zlatarske brigade — kaže Vlado. Život stoji pred njima baš kao i pred nama — ceo, celcat, bez ograda. Šta znači samo to što smo njih učinili srećnim.

To »mi« skriva u sebi puno ponosa, odgovornosti, svesti o podjednakim pravima i dužnostima sviju koji dišu pod nebom slobodne, preporođene Jugoslavije.

* * *

Naš ponos su «Korčaginci« i Ajša Hadžibegović — kažu omladinci sa 27 deonice. — Gde je Ajša, dovedite je. Vraća se uvek poslednja s radilišta, evo, i sad je još nema.

— Pomaže sa četom vojnicima da prenesu cement — javlja drug koga su poslali po nju. — Treba ga osigurati u slučaju kiše. — Brigadisti sležu ramenima smešeći se, kao da kažu: — Eto, rekli smo mi, takva je naša Ajša. — Ajša je prva na radilištu, poslednja ga ostavlja. Ajšina četa najbolja je, za Ajšu ne postoje teškoće.

Kad se vratila, presvlačila se, češljala i konačno — došla. Slušajući o njoj čovek bi pomislio da će videti snažnu devojku, žilavih ruku i čvrsta pogleda, zemlja da se ugiba pod njom. A ono — dete. Stala je pred nas malena, sićušnog lica, pod bujnim crnim čupercima koje češalj nije uspeo ukrotiti. Bela bluza, gumom nabrana u pojasu, pada do polovine kukova. Bose noge obuvene su u smeđe fiskulturne patike. Na levoj strani grudi sija se na crvenoj pantljici — orden.

Ja sam Ajša — rekla je prosto, umiljato se smešeći.

— To je biser Prve zlatarske — kaže njen komandant. Ovo joj je sedma akcija, četiri puta je bila udarnik i odlikovana je ordenom rada.

Ajša je rodom iz Sandžaka. Kroz stotinu godina žene iz njenog kraja nisu, sem u slučaju teške bolesti, silazile u varoš. Često čak ni tad — lečile su se same ili uz pomoć vračara iz okoline. Iza rešetaka proticao je njihov život. U niskim sobama tinjale su lojanice, žišci, begovske kuće palile su lampe na gas. Sve je bilo mračno, tužno, pa čak i pesme koje su pevale. A one najviše govore o onom što je čoveku u duši. Njihove pesme pričale, su o čežnji za dalekim draganom za koga je neće dati, o uništenoj mladosti, promašenom životu.

— Kod nas su devojke često skakale u reku — priča Ajša. — Bolje nego da je prodaju starim begovima koji će ih mučiti. Naša borba izmenila je sve. Moj brat je poginuo. Oni koji su se vratili, doneli su nov život. Počelo je da se govori o električnoj centrali, obaveznom posećivanju škola, osnivanju čitaonica, skidanju feredža. Žene iz naše kuće prve su skinule feredže — tihim, ponositim glasom kaže Ajša.

Ona je jedna od prvih koja je izlepršala iz kaveza. Za njom su izletela jata i rasula se po zemlji. Vrata kaveza se više neće zatvarati.

— Danas nas već ima priličan broj po radilištima, u industriji, po školama. Ja sam na radilištu naučila da pišem i čitam. I to na pruzi Šamac—Sarajevo, gde sam provela dve akcije. Otada sam mnogo radila; čitala, posećivala redovno predavanja, sama učestvovala u diskusijama. Na Novom Beogradu sam naročito dosta uspela da naučim. Kad sam se po drugi put vratila na Autoput već sam sama radila sa omladincima na kulturno-prosvetnom polju. — Oslonila je prekrštene ruke na kolena i kritičkim pogledom pratila rad brigadista koji su zastavicama, zelenilom i slikama dekorisali pozornicu improviziranu sred logorskog kruga. — Mislila sam da idem posle u industriju, ali drugovi smatraju da je bolje da se vratim u Sandžak, pomognem organizovanje i oslobođenje žena koje su još pod stegom. Za taj posao potrebno nas je dosta. Okrenula je prema meni pogled koji je zračio čestitošću i odlučnošću: — A to je najpotrebnije i najbolje što bih mogla da uradim.

Gledala sam je posle u kolu. Njenoj brigadi Vlado je doneo prelaznu zastavu. — Verovatno je da će uskoro postati šest puta udarna — kaže on. — A šta veliš za Ajšu? — pita trijumfujući. — Ne znaš ti kakvih sve omladinaca ima naš Autoput.

Šuma je već postala sasvim mračna. Oko karbitskih lampi, obešenih po granama, skupljaju se mušice i noćni leptiri. Harmonikaš u sredini kola svira. Kraj kolovođe, visokog stasitog brigadiste, igra Ajša. Njene noge skoro ne dodiruju zemlju. Gleda u mene i smeši se.

Crna, kratko potsečena kosa razletela se oko njenog zarumenjenog lica.

— Svi ovi ljudi koji igraju, stoje okolo, sede po oborenim deblima oko vatri — govori Vlada — dišu jednim životom. U svima nama kuca jedno srce. Ti i ne znaš kako je lepo živeti na radilištu, kako ovde sve postaje jednostavno i kako je svaki čovek dobar.

Kad smo se vraćali za Novsku, praćeni nekolicinom drugova, zastali smo na nasipu. Sa njegove visine logorske vatre, zapaljene duž 27 deonice u znak nove pobede, izgledale su zaista kao popadale zvezde, zapletene u granju.

Nada MARINKOVIĆ

BIBLIOGRAFIJA

Maksim Gorki: **Delo Artamonovih**, roman. S ruskog preveo Milovan Đilas. Knjiga XX dela Maksima Gorkog, izdanje »Kulture«, Beograd—Zagreb, latinicom, 277 strana, cena 46 dinara.

Maksim Gorki: **Djetinjstvo**. Prevod u redakciji Marka Vidojkovića. Knjiga XVI dela Maksima Gorkog, izdanje »Kulture«, Beograd—Zagreb, latinicom, 209 strana, cena 37 dinara.

Stevan Sremac: **Pripovetke**, knjiga IV »Odabranih dela Stevana Sremca«. Redaktor teksta Mladen Leskovac. Izdanje »Matice srpske«, Novi Sad, ćirilicom, 1949 godine, strana 376, cena?

Branko Ćopić: **Nasmijana sveska**, izabrane pesme za decu. Izdanje »Novog pokolenja«, Beograd, 1949 godine, ćirilicom, 328 strana, cena 51 dinar.

I. Cankar: **Pavličekova kruna**. Sa slovenačkog preveo dr Lj. Jurković. Izdanje »Novog pokolenja«, Beograd, 1949 godine, ćirilicom, 21 strana, cena 11 dinara.

T. Seliškar: **Mazge**. Sa slovenačkog preveo U. Džonić. Izdanje »Novog pokolenja«, Beograd, 1949 godine, ćirilicom, 93 strane, cena 17 dinara.

V. Carić: **Boj sa Vrandukom**. Ilustrovao Aljoša Josić. Izdanje »Novog pokolenja«, Beograd, 1948 godine, ćirilicom, 19 strana, cena ?

Sl. Marković: **Posle snegova**, pesme. Izdanje »Novog pokolenja«, Beograd, 1949 godine ćirilicom, 53 strane, cena 16 dinara.

Sl. Galogaža: **Zore nad cestama**, pesme. Izdanje »Novog pokolenja«, Beograd, 1949 godine, ćirilicom, 50 strana, cena 18 dinara.

B. V. Radičević: **Pesme**. Izdanje »Svjetlosti«, Sarajevo, 1949 godine, ćirilicom, 128 strana, cena 40 dinara.

Baš-Čelik. Ilustrovao Aleksandar Grbić, izdanje »Novog pokolenja«, Beograd, 1949 godine, ćirilicom, 29 strana, cena ?

Početak bune na dahije. Izdanje »Novog pokolenja«, Beograd, 1949 godine, ćirilicom, 38 strana, cena 19 dinara.

A. Tolstoj: **Aelita**. S ruskog preveo Đorđe Radenković. Izdanje »Novog pokolenja«, Beograd, 1949 godine, ćirilicom, 152 strane, cena 21 dinar.

N. Ostrovski: **Rođeni u buri**. Prevod s ruskog u redakciji Aleksandra D. Đurića. Izdanje »Novog pokolenja«, Beograd, 1949 godine, ćirilicom, 206 strana, cena 26 dinara.

T. Leontjeva: **Budućnost pripada njima**. S ruskog preveo Aleksandar D. Đurić. Izdanje »Novog pokolenja«, Beograd, 1949 godine, 265 strana, cena 33 dinara.

O realizmu, članci Stendala, Balzaka, Šamfleria, Braće Gonkur, Zole i Mopasana. Izdanje »Kulture«, Beograd, 1949 godine, latinicom, 223 strane, cena 35 dinara.

Žil Vern: **Deca kapetana Granta**, roman u tri knjige. Izdanje »Novog pokolenja«, Beograd, 1949 godine, cena svakoj knjizi 22 dinara.

B. Gorbatov: **Trgovac Lobas**. S ruskog preveo Aleksandar D Đurić. Izdanje »Novog pokolenja«, Beograd, 1949 godine, ćirilicom, 61 strana, cena 8 dinara.

E. Stanev: **U tiho veče**. S bugarskog prevela Emilija Anđelić. Izdanje »Novog pokolenja«, Beograd, 1949 godine, ćirilicom, 54 strane, cena 9 dinara.

B. Prus: **Antek**. S poljskog preveo B. Ćirlić. Izdanje »Novog pokolenja«, Beograd, 1949 godine, ćirilicom, 43 strane, cena 7 dinara.

J. V. Staljin: **Dela**, knjiga prva. Redaktor prevoda Radovan Lalić. Ovaj tom sadrži redove napisane od 1901 do aprila 1907 godine. Izdanje »Kulture«, Beograd, 1949 godine, ćirilicom, 434 strane, cena 45 dinara.

Josip Broz Tito: **Politički referat na III kongresu Narodnog fronta Jugoslavije**. Sveska br 5 »Male političke biblioteke«, izdanje »Naprijed«, Zagreb, 1949 godine, 62 strane, cena 5 dinara.

Edvard Kardelj: **Put nove Jugoslavije**. Izdanje »Kulture«, Beograd—Zagreb, 1949 godine, latinicom, 549 strana, cena 74 dinara.

Blagoje Nešković: **Referat o radu narodnog fronta Jugoslavije**. Sveska br. 6 »Male političke biblioteke«, izdanje »Naprijed«, Zagreb, 1949 godine, latinicom, 31 strana, cena 3 dinara.

Boris Kidrič: **Karakter robnonovčanih odnosa u FNRJ**. Sveska br 5 »Male ekonomske biblioteke«, izdanje »Naprijed«, Zagreb, 1949 godine, 25 strana, cena 6 dinara.

Dokumenti i materijali uoči drugog svetskog rata, tom I. Dokumenti koji su ušli u ovaj zbornih odnose se na period od novembra 1937 godine do decembra 1938 godine. Zbornik sadrži protokole razgovora Hitlera, Ribentropa i drugih pretstavnika nemačke vlade sa stranim političarima, izveštaje nemačkih diplomatskih pretstavnika u inostranstvu i druge dokumente koji se odnose na pregovore nemačke vlade s vladama drugih država. Biblioteka »Trideset dana«. Izdanje »Kulture«, Beograd, ćirilicom, 264 strane.

Dokumenti i materijali uoči drugog svetskog rata, tom II. U ovom zborniku objavljen je arhivski materijal bivšeg nemačkog ambasadora u Moskvi, Tokiu i Londonu, Herberta fon Dirksena. Ovaj zbornik pripremila je za štampu Arhivska uprava Ministarstva spoljnih poslova SSSR. Biblioteka »Trideset dana«, izdanje »Kulture«, Beograd, 1949 godine, 218 strana, cena I i II knjige 60 dinara.

Žorž Soria: **Da li će Francuska postati američka kolonija?** Biblioteka »Trideset dana«, izdanje »Kulture«, Beograd 1949 godine, 186 strana, cena 22 dinara.

Savetovanje vojvođanskih pisaca-početnika

Nedavno je održano u Novom Sadu savetovanje vojvođanskih pisaca-početnika, koje je organizovao Savez kulturno-prosvetnih društava Vojvodine. Savetovanje je organizovano povodom literarnog konkursa raspisanog od strane Saveza u zajednici sa Maticom Srpskom. Njemu je prisustvovalo 15 vojvođanskih pisaca-početnika zajedno sa vojvođanskim književnicima Mladenom Leskovcem, Bogdanom Čiplićem, Živojinom Boškovim, Boškom Petrovićem i sekretarom Saveza kulturno-prosvetnih društava Bogdanom Crevarom. Cilj savetovanja je bio da da analizu konkursa i da ukaže mladim piscima na puteve kojim treba dalje da se razvijaju.

Referat, u kome je data analiza konkursa, održao je književnik Mladen Leskovac.

REDAKCIONI ODBOR:

Jovan Popović, Čedomir Minderović, Marijan Jurković, Ivan Potrč, Vjekoslav Kaleb, Isak Samokovlija, Janko Đonović, i Dmitar Mitrev

PRETPLATA ZA KNJIŽEVNE NOVINE

Za našu zemlju na 3 meseca 35 dinara, na 6 meseci 70 dinara i na godinu dana 140 dinara

Za inostranstvo: na 3 meseca 50 dinara, na 6 meseci 100 dinara i na godinu dana 200 dinara.

Rukopisi se ne vraćaju.

Broj čekovnog računa 1—9060378

Poštanski fah 517

Odgovorni urednik: Jovan Popović, Beograd, Francuska broj 7 — Štamparija »Borba« Beograd, Dečanska 31.